

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولگی

۱۳۰۰ ل. ه
Ketabton.com

ISBN 978-9

9 78993

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزني او د ساينس د مرکز معييت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولگی

۱۳۹۰
ه.ش

الف

پيڪوالان:

- پروفيسر ڊاڪٽر غلام حبيب پنجشيري
- پوهنمل زلمي هوتڪ
- د سر مؤلف مرستيال شير محمد روزقي
- د مؤلف مرستيال قديم شيرزي باڪر خيل

مسڪي اڊيٽور:

- پوهنوال محمد رسول باوري

د ٽڙي اڊيٽور:

- عبدالقيوم مشواقي

دڊني، سياسي او فرهنگي ڪميٽيه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- ڊڪٽور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د پوهني وزارت سلاڪار د تعليمي نفاختيا په رياست ڪي.

د څارني ڪميٽيه:

- ڊڪٽور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ٽينوزنگو د روزني او د ساينس مرڪز معين.
- ڊڪٽور شيرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژي مسؤول.
- د سر مؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي ڪتابونو د تاليف لوي رئيس.

طرح او ڊيزاين: حميدالله عفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري هر پچی پي قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلېږي لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسپا به لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام گړانو ښوونکو او زده کوونکو :

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم ترکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده پراختيا ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدرسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکفېته ښوونه او روزنه کې پر له پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤليت په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د هېواد پالنې د پاکې حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي. په دې توگه چې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

د نهم ټولگي د تاريخ

لیک لړ

لومړی څپرکی: د احمدشاه بابا د واک ته رسېدو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنيزه او سياسي اوضاع ۸-۱

- سياسي لاملونه
- ټولنيز شرايط
- اقتصادي حالت

دويم څپرکی: د افغانستان پېښي له ۱۷۴۷ ز نه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې ۹-۴۴

- احمدشاه بابا څنگه يو ځل بيا افغانستان را ژوندی کړ.
- اداري اصلاحات او نظامي فعاليتونه.
- د احمدشاه بابا نيکي خصلتونه.
- د تيمورشاه شل کلنه واکمني.
- د شاه زمان کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې.
- شاه محمود لومړی ځل څنگه واک ته ورسېد.
- د شاه شجاع د لومړي ځل واکمني.
- د شاه محمود د دويمې واکمني څرنگوالی.
- ايا د امير دوست محمد خان د لومړي ځل واکمني سره بله تيا لری.
- د انگرېزانو بېر ځل پر افغانستان
- د شاه شجاع د حکومت څرنگوالی په دوهم ځل
- د امير دوست محمد خان د دويم ځل واکمني.
- د امير شيرعلي خان شخصيت او د نوموړي اداري ستونزې.
- د امير محمد افضل خان لنډه واکمني.
- د امير محمد اعظم خان واکمني.
- د امير شيرعلي خان د دويمې دورې د رغازي او پرمختيايي تگلاره.
- پر افغانستان باندي د انگرېزانو دويم تيری

دړيم څپرکي: د افغانستان پښتني له ۱۸۸۰ز- ۱۹۷۳ز کال پوري

- د امير عبدالرحمن خان واکمني.
 - د امير حبيب الله خان واکمني.
 - د خپلواکي، ترلاسه کول.
 - د امان الله خان د سفر برباوي.
 - د حبيب الله کلکاني (د سقاو د زوی) واکمني.
 - د محمد نادر خان واکمني.
 - د محمد ظاهر شاه واکمني.
- څلورم څپرکي: د گاونډيو هيوادونو معاصر تاريخ**
- د چين سره پرتلنگلوي.
 - د پاکستان لنډه تاريخ.
 - ايران د پهلوي په پير کې.
 - د ازبکستان جمهوريت.
 - د تاجکستان جمهوريت.
 - د ترکمنستان جمهوريت.

۶۳- ۷۸

لومړی څپرکی

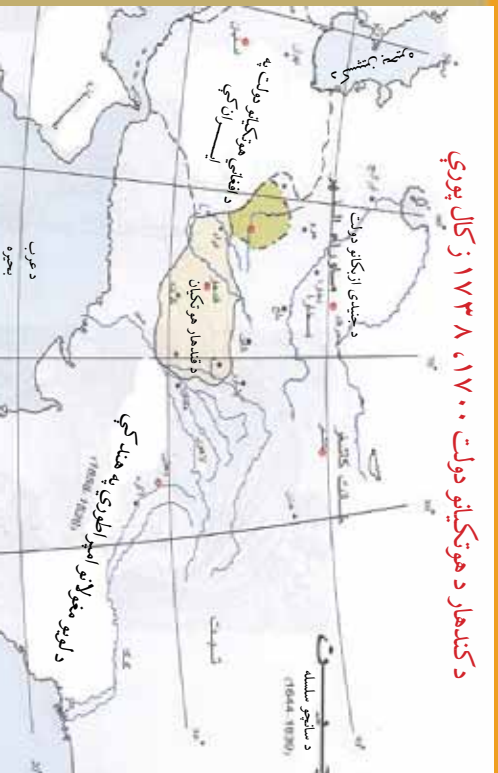
د احمدشاه بابا د واک ته رسېدو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي،
ټولنيزه او سياسي اوضاع.

د لومړي څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا واک ته تر رسېدو وړاندې د افغانستان سياسي، اقتصادي او ټولنيزې اوضاع سره د زده کوونکو پېژندگلوي.
- له احمدشاه بابا وړاندې د فکري غورځنگونو سره د زده کوونکو پېژندگلوي.
- د احمدشاه بابا د واکمنۍ څخه وړاندې د هېواد له ملي او مبارزو څېرو سره د زده کوونکو پېژندگلوي.

د احمدشاه بابا واک ته درسيږنو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنيز او سياسي اوضاع

دکندهار د هوتکيانو دولت ۱۷۰۰، ۱۷۳۸ ز کال پوري

په دې سرليک کې د احمدشاه بابا د واک ته درسيږنو نه وړاندې لاملونه تر څيړنې لاندې نيسو.

زده کړونکي په دې پوهيږي چې په شپاړلسمه زريزيره پيړۍ کې زموږ خاوره د ناوره سياسي پيښو قرباني شوه. د سلطان حسين بايقرا له مړينې سره د گېوډيو لاره هواره شوه او د شيبانيزانو په لاس د هرات ټيموري دولت له منځه لاړ. په فارس کې د صفوي شاه اسماعيل په لاس د صفويانو د واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. په هند کې د گورکاني شهرزادگانو نه يو تن محمد بابو د بابري دولت بنسټ کېښود. په دې توگه په شمال، لوېديځ او سوېل ختيځ کې بابري، صفوي او شيباني دولتونه جوړ شول. دا ټول واکمنان زموږ د هېواد د پرمختگ د مخنيوي لاملونه گڼل کېدل. د جغرافيايي سيمو وېش، زموږ خاوره کې دوه نيمې پيړۍ له تدریجي ودې ليري وساتله. په دې موده کې زموږ هېواد د نورو هېوادونو په منځ کې د جگړو ډگر و او د هغو هېوادونو فرهنگي ارزښتونو په فرهنگي حوزه کې په موز اغيز وکړ. دلنښکر ايستلو لگښتونو کورنۍ ستونزې ورځ په ورځ زياتوالی موند. خلک او شول چې د سفر اسانتياوې برابرې کړې.

دې لاملونو د يرغلگرو په وړاندې مساعد شرايط رامنځ ته کړل. مخالفونه يې له کرکې څخه تر انزجاره ورسپارلي او په پايله کې د خپلواکۍ غوښتنې احساساتو شدت پيدا کړ.

مير ويس نيکه

خوشحال خان خټک

بابر احمدازي

سياسي مبارزي د پټو کړنو نه پيل او د بېکېلاک پر ضد يې لمن اوږده شوه. د خلکو پاڅونونه د لومړي ځل لپاره په هرات، کندهار، اندخوی او بلوچستان کې پيل شول. سره له دې چې پاڅونونه په يو ځای کې غلي کېدل او په بل ځای کې راپورته کېدل خو په عمومي ډول يې علي کېدل ناشوني وو.

په ختيځو ولاياتو کې د خپلواکۍ غوښتنې غورځنگونه پيل شول، چې د ختيځو کړنو او يا سرحدي سيمو مېشتو زياترو قومونو په کې برخه اخيستي وه. دا رنگه سياسي غورځنگونو که څه هم خپلواکي تر لاسه نشو کړای ولې د هغو سيمو خلکو ته يې الهام ورکړ، چې د روښانيانو د نهضت تر نامه لاندې خوځښت د دې خاورې په تاريخ کې را پيدا او ځانگړې ونډه يې ترسره کړه. د روښانيانو د نهضت مشري د بايزيد انصاري د شيخ عبداللله انصاري د زوی په غاړه وه. هغه د معلي حکومت د استبداد پر ضد مبارزي ته خلک راوبلل. د روښانيانو خوځښت په سياسي او مذهبي ځانگړتياوو ولاړ و. يو تن د هغه نهضت د مخالفينو نه اخندا درويزه و چې د پير روښان پر ضد يې تبليغونه په لاره واچول پير روښان تر هغې مودې چې د مرگ تنده نه وه ليدلې خپلو مبارزو ته يې دوام ورکړ.

د خوښحال خان خټک پاڅون بل سياسي حرکت و چې زموږ د خلکو په راوښولو کې اغېزناک شو او زموږ په معاصر تاريخ کې د خټکو غورځنگ په نامه شهرت درلوده چې زموږ د هېواد په تاريخ کې ځانگړی ځای لري. په خپله خوښحال خان يو فرهنگي او پوځي سړی و. د خپل ژوند څلور کاله يې په هند کې تېر کړل. له خلاصېدو نه وروسته يې بيا د خپل قوم مشري په لاس کې ونيوله. د نوموړي مبارزي تر مرگه پورې چې کابو اتيا کلن دوام وموند. که څه هم د خپلواکۍ غوښتونکو مبارزي د هېواد په ختيځو سيمو کې کله ناکله په وقفه يې ډول له منځه تللي، خو په اتلسمه پيړۍ کې يو ځل بيا ميرويس خان نيکه د بيرغلگرو د له منځه وړلو په موخه پاڅون وکړ، چې زموږ د هېواد په تاريخ کې د کندهار د پاڅون په نوم ياد شوی دی.

ميرويس خان نيکه په (۱۷۰۹) زيږديز کال کې د گورگين د ظلمونو او د صفويانو د حاکميت په وړاندې د کندهار ښار د خلکو پاڅون وهڅوه او د دې پاڅون په پايله کې يې، د هوتکيانو خپلواک دولت جوړ کړ چې همدې دولت وکړای شول د احمدشاه بابا سياسي اقتدار ته لار هواره کړي.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د پير روښان غورځنگ څرنگه غورځنگ و او په کومو سيمو کې رامنځ ته شو بحث وکړي، دويمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې د خوښحال خان خټک پاڅون د کومو سيمو په سياسي راوښتوب کې اغېزناک و او درېمه ډله دې د هوتکيانو د خوځښت په اړه بحث وکړي، د بحثونو پايلې دې د هرې ډلې استازي په ټولگي کې ولولي.

پوښتنې

- ۱- ولې سيمه ييزې واکمنې منځ ته راغلې؟
- ۲- کومو ډولونو خپل فرهنگي ارزښتونه زموږ د هېواد پر خلکو وپيل؟
- ۳- کوم لاملونه زموږ د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې د ذهنيت په روزنه کې اغېزناک وو؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د لويانو نه د نادر افشار په اړه معلومات تر لاسه کړي او هغه دې د ابدالي احمدشاه له قدرت سره د تړاو ورکولو نه وروسته په ټولگي کې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا واک ته د رسېدو په وخت کې د هېواد ټولنیز وضعیت څنگه و؟

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا څخه وړاندې د سیاسي شرایطو جزئیاتو ته اشاره وشوه، په اوسني بحث کې د احمدشاه بابا د واک تر رسېدو ټولنیز حالت تر بحث لاندې نیسو.

د شیباني، صفوي او بابري برغلګرو ځواکونو د ولکې په پایله کې د هېواد مرکزي دولت، سوداګري او کرنه له لاسه ورکړه. د هرات مکتب نور په دې باندې نه توانېده چې د ادب او صنعت کار مخ ته بوځي. د لښکر ایستلو لږښتونه د دې خاورې پر خلکو باندې ټپل کېدل. حاکمانو او افسرانو په پوځي کلاوو کې سوکاله ژوند درلود. پوځي لښکرونه د ښار په دنده عسکري بارکو کې ځای په ځای وو. شنه او ښېرازه څرخایونه وسله والو ځواکونو ته ځانګړې شوي وو او پوځیانو د خپلو ستروماني لري کولو لپاره د تفریح ځایونو او ښوونو څخه ګټه پورته کوله.

پورتنيو مسایلو ته په پام سره زموږ هېواد مرکزي حکومت نه درلود. د اوبو لګولو سیستمونه او بندونه چې پخپل موجود و د پرله پسې جګړو په پایله کې وران او له منځه ولاړل. په دې حالاتو کې جدي خطر زموږ خاوره ګواښوله.

په هېواد کې د زیاترو خلکو بړختیا کړنه او مالداري وه. د شنو دښتو شتون، د څارویو روزنه او زیاتوالی هڅاوه. د مالدارۍ کسب په هغه مهال کې د ټولنیزو کسبونو یوه مهمه برخه جوړوله. د څارویو په روزنه کې ځانګړې پاملرنه اس، اوبن او غوا ته کېده. دا څاروي د ډېر شهرت لرونکي وو.

خرمن جوڙول، صابون جوڙول، عالي، اوبلا او پٽر اوبلا هم د سوڊاگري بله برخه او د ٽولنيزو بوختيا بنڪاروندي وه. په ٽولنيز حالت کي اڅيستل او پلورل د جنس په جنس په ډول وه، ولي پيسې او سڪي هم د گټي وړ وى.

پورٽي انځور د احمد شاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې ٽولنيز حالت بيانوي

په ټولگي کي فعاليت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د ملي حکومتونو په اړه او دويمه ډله دې د خلکو د بوختيا په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازي تورو ته واوروي.

پوښتني:

- 1- ټولنيزو بدلونونو ولي په سستي سره حرکت کاوه؟
- 2- د يرغل په پايله کې زموږ په خاوره کوم ډول ټولنيز زيانونه منځ ته راغلل؟ دوه ډوله يې وليکئ.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د لويانو نه د سيل ځايونو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

د احمد شاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې اقتصادي حالت څنگه و؟

تېر لوست ټوليز حالت ته ځانگړی شوی و، په دې لوست کې اقتصادي حالت څېړو.

د هېواد اقتصادي حالت په ۱۶-۱۷ پېړيو کې کابو ښه نه و. کرنې، مالدارۍ او لاسي صنايعو د اقتصاد درې مهمې څانگې جوړولې. د دې څمکې اقليم او خاوره د ځينو نباتاتو د کښت لپاره مساعده وه. ولې يرغلونو ټول د کرنې سيستمونه له مينځه يوړل. خلک له اسلام څخه په پېړيو وړاندې په کره بوخت وو. د دې ځای د خلکو بله بوختيا مالداري جوړوله.

د پرديو د يرغلونو نه وړاندې د څارويو په وېرښت او روزنه کې کوښښونه کېدل. د لاسي او حرفه يي صنايعو په برخه کې او د پرديو يرغلونو څخه وړاندې نظامو، خلک هڅول چې د سرو زرو، سيني زرو، اوسپني، مسو او سربو په راويستلو لاس پورې کړي. زرگرو، مسگرو او د صنايعو ټولو مالکانو، د خلکو د اړتياوو په توليد کې گام پورته کاوه.

په سوداگرۍ کې نښلویونکو وټونو او لارو فوق العاده ارزښت درلوده، د پرديو يرغلونو څخه پخوا په ۱۶-۱۷ پېړۍ کې صادرات او واردات د هند، چين، ايران او ماوراالنهر له هېوادونو سره په زياته کچه کېدل. هغه مهال کې د کندهار او هرات ښارونه سوداگريز مرکزونه گڼل کېدل. د کندهار ښار سوداگريز ارزښت په دې کې و چې له هغه ښار څخه سوداگريز کاروانو نه تېرېدل. يو مهال د کندهار ښار د هند **دروازې** په نامه يادېده، له همدې امله زياتې جگړې د وخت د ځواکمنو هېوادونو په منځ کې د کندهار پوره نيولو په موخه رامنځ ته کېدې. د پرديو د يرغلونو او د هېواد له تجزيې څخه وروسته، اقتصادي

مرکزونه له منځه لاړل. په ښارونو کې اقتصادي فعالیتونه او د خلکو کارونه په تپه ودرېدل او په پایله کې اقتصاد ته ډېر تاوان ورسېده چې دې حالت تر اتلسمې پېړۍ او د ابدالیانو د دولت تر رامنځته کېدو پورې دوام وموند.

پورتنۍ انځور د احمد شاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې اقتصادي حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې د هېواد په اقتصادي وضعه او دویمه ډله دې د اقتصادي فعالیتونو په مهمو څانګو باندې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازي نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- ولې پیسې ضرب ووېشل شوې؟

۲- د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې کومو ښارونو له اقتصادي امله ځانګړي ارزښتونه درلودل؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له لویانو څخه د سرو زرو سپینو زرو، اوسپنې او داسې نورو شیانو د را ایستلو دلیل وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

دویم خپړکی

د افغانستان تاریخي پېښې له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې

د دویم څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا له شخصیت سره د زده کونکو پېژندگلوي.
- د احمدشاه بابا د ادارې د څرنګوالي، اصلاحاتو او د نظامي سفرونو د موخو سره د زده کونکو پېژندگلوي.
- د احمدشاه بابا د ځای ناستو د ادارې د څرنګوالي سره د زده کونکو پېژندگلوي.
- د افغانستان په وړاندې د انګریزانو د بنکیلاکې سیاست سره د زده کونکو پېژندگلوي.
- پر افغانستان باندې د انګریزانو د یرغلونو د لاملونو سره د زده کونکو پېژندگلوي.

احمد شاه بابا څنگه يوځل بيا افغانستان را ژوندی کړ؟

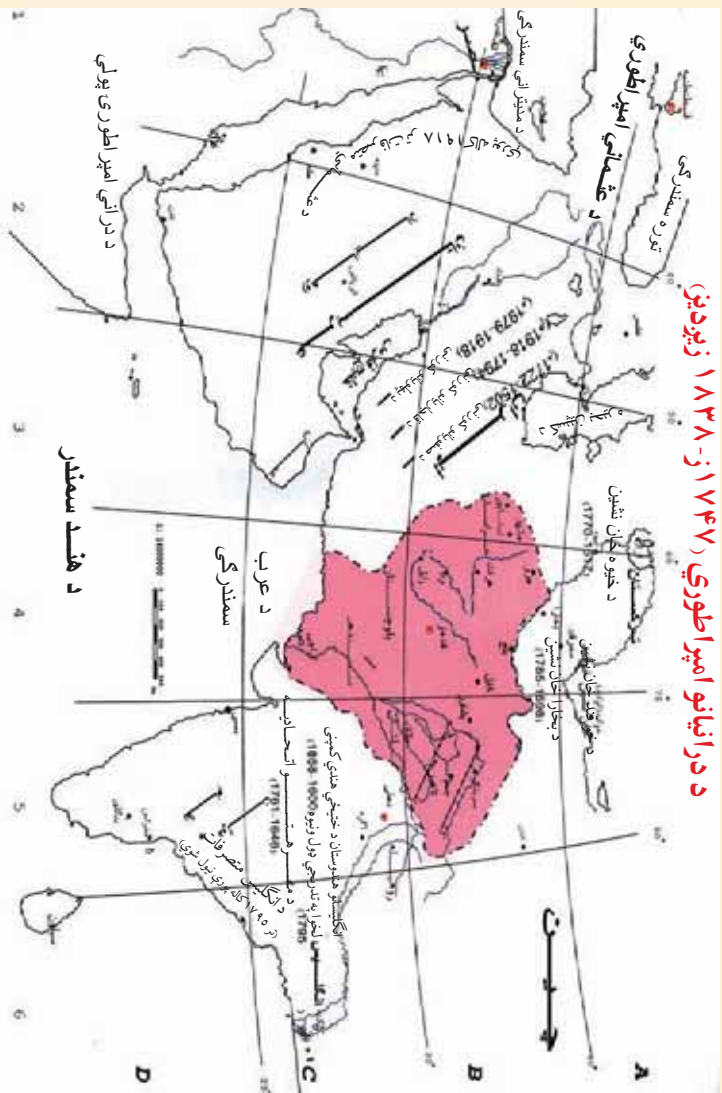
احمد شاه بابا

تېر لوست د احمدشاه بابا په وسيله د سياسي واکمنۍ ته تر رسېدو وړاندې اقتصادي حالت وڅېړه، په دې لوست کې د هېواد بيا رغونه مطالعه کوو.

احمدخان د زمان خان زوی او د دولت خان سدوزايي لمسی په ۱۷۲۲ زېږديز کال چې د ۱۱۰۱ هجري لمريز سره برابر دی په هرات کې زېږېدلې دی. په پنځه ويشت کلنۍ کې د شپږ سوخ زيارت په جرگه کې واک ته ورسېد. د غنمو وړۍ د کابلي صابر شاه له خوا چې يو ديداره شخص و د نوموړي په پټکۍ کې د شاهي سمبول په عنوان وټومبل شو. په دې توگه احمدشاه بابا واک ته ورسېد. نوموړي له ټاکل کېدو څخه وروسته لاندې ټکي د موخو په توگه په پام کې درلودل:

۱. د مرکزي قدرت بيا جوړول او يووالی.
۲. د افغانستان د طبيعي پولو امن، چې له اهو سيند څخه يې د سند او هند تر سيند پورې اړوندوالی درلود. احمدشاه بابا په ځينو کارونو لاس پورې کړ. هېواد ته يې له سياسي او اقتصادي اړخه يووالی ور وياښه. د قبایلو تر منځ اختلافونه يې له منځه يوړل. خلک يې وهڅول چې د هېواد په گټو او تاوانونو کې سره شريک شي. چارواکو ته د مشورې ورکولو لپاره يې د مشرانو د ټلپاڼې جرگې بنسټ کېښود. د دې پروگرامونو د پلي کولو او موخو ته د رسېدلو په موخه يې، د مذهبي ډلو ملاتړ په پام کې زښود. د خپل ټولنيز دريځ د ټينگښت لپاره يې د څښتنۍ د اړيکو په ټينگښت لاس پورې کړ. احمدشاه بابا د ښه استعداد په درلودو سره په ټولو برخو کې زيار وليست او د دولت د چارو د پرمخ بيولو په لاره کې يې ډېرې ستونزې وگالې.

د درانیانو امپراطوري (۱۷۴۷ز- ۱۸۳۸ز ښوونيز)

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي په دوه ډولو ووېشل شي. لومړۍ ډوله دي د کابلي صابر شاه د شخصیت په اړه او دویمه ډوله دي د سیاسي او اقتصادي مسائلو په تنظیم کې د احمدشاه بابا د زندې په اړه په خپلو منځو کې سره بحث وکړي.

پوښتني:

- ۱- احمدشاه بابا په لنډه توګه راوېښتئ؟
- ۲- د احمدشا بابا موخې کومې وې؟
- ۳- د احمدشاه بابا د شخصیت بېلابېل اړخونه تشریح کړئ؟

د ټولګي نه د باندني فعالیت:

زده کوونکي دي د احمدشاه بابا د موخو په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دي وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا اداري اصلاحات او پوځي فعاليتونه

د کښه زر سرتېی بازار

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا لخوا د هېواد بيا جوړول ولوستل شول، په دې بحث کې د احمدشاه بابا په لاس ترسره شويو اداري او پوځي اصلاحاتو باندې رڼا اچوو.

اداري اصلاحات:

احمدشاه بابا په اداري، پوځي او مالي جوړښت کې اصلاحات راوستل، وزيران يې وټاکل، د مشرانو جرگه يې جوړه کړه، د حکومت ډول يې د ټولو اسلامي هېوادونو په څېر مطلقه سلطنت و، د مشرانو په جرگه کې نهه پوهو کسانو غړيتوب درلود چې د تصميم نيولو لورځای و. د نظام اداري جوړښت يې له درې گونو قراوو (اجر ائيه، مقننه او قضايه) څخه جوړ و. قضايي قوې پوره خپلواکي درلوده. د هېواد عوايد يې د مالياتو د ټولولو، غنيمت مالونو، جنگي غراماتو او د پاچاهانو د تحفونو نه ترلاسه کول. د احمدشاه بابا خزانه له سرو زرو، گانو او قيمتي هېرو نه ډکه وه. د نوموړي د مهمو کارونو څخه د کښه زر بڼار نوي ودانۍ، او د خلم بڼار جوړول دي. معمارۍ، حکاکۍ او د انځورگرۍ حرفو په دې وخت کې د پام وړ پرمختگ کړی و.

پوځي فعاليتونه:

احمدشاه بابا په پوځي برخه کې ځانگړی استعداد درلود. د افغانانو د هېواد پالنې احساسات يې هڅول. خلکو ته يې ځواکمنتيا او خوځښت وربانښه. په دې توگه بريالی شو چې سياسي پورالی ټينگ کړي او هېواد خپلو طبيعي پوړلو ته ورسوي. د احمدشاه بابا په پوځ کې دوه ډوله سرتېري وو، يو ډول يې منظم او بل يې نامنظم ځواک وه چې د قوهي ځواک په نامه يې شهرت درلوده. د احمدشاه بابا په واکمنۍ کې د عسکرو شمېر په منځني ډول سل زره تنو ته رسېده. قومي ځواکونه د خدمت په مهال له ماليې ورکولو نه معاف کېدل. د هېواد ټول عايدات يو دېرش ميليونه رينيو ته رسېدل چې له نيول شويو سيمو څخه لاس ته راټال.

احمدشاه بابا په درې گونو لورو کې وسله وال ځواکونه وگمارل. تر ټولو مهمه جگړه يې د هند په لوري د پانې پت په نامه شهرت لري، چې په پايله کې احمدشاه بابا د اتل په توگه راڅرگند شو. افغاني ځواکونو ډېر زيات غنايم لاسته راوړل. د نظم منځ ته کولو په موخه، احمدشاه بابا دوه ځله د لويديځ په لور لښکر وايستل چې په پايله کې نوموړي ته ډېر برياليتوبونه ور په برخه شول. احمدشاه بابا د پوړلو د ټاکلو په موخه د شمال په لوري هم لښکر وايست او برياليتوبونه يې په نصيب شول او د امو سيند يې د دواړو حکومتو تر منځ د طبيعي پولې په توگه وټاکه.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې احمدشاه بابا په اداري او پوځي اړخو کې ولې گام پورته کړ، او دويمه ډله دې د نهه کسيزې شورا د دندي په اړه په خپلو منځو کې خبرې وکړي، د خبرو اترو پايله دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتي:

- 1- د احمدشاه بابا د حکومت په اړه څه پوهېږئ؟
- 2- د احمدشاه بابا د سلطنتي نظام ارزښت په څه کې و؟
- 3- د احمدشاه بابا په وسله وال پوځ کې څو ډوله سرتېري وو؟
- 4- د احمدشاه بابا وسله وال پوځونه په کومو لورو وگمارل شول؟
- 5- د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال د هېواد عايدات له کوم اړخه تايمين کېدل؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کونکي دې د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولگي کې دې وړاندي کړي.

د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه څه پوهیږئ؟

د احمدشاه بابا مقبره په کندهار کې

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا په اداري او پرمختي اصلاحاتو رڼا واچول شوه، په دې سرليک کې د هغه د کارنامو او د مړينې وخت ته گڼنه کوو.

احمدشاه بابا د معاصر افغانستان د بنسټ ايښودونکي په توگه، د دې خاورې په جوړښت او د قومونو ترمنځ د يووالي په رامنځ ته کولو کې بريالی شو. له همدې امله د ځانگړي ځای له درلودو نه برخمن و. نوموړی هغه پاچا و، چې تاج يې پر سر نه ايښوده، تشریفات يې نه خوښېدل، پټکی يې تازه او د ځمکې پر مخ کښيناسته. هغه له خلکو سره نېغه اړيکه درلوده. د سوله ييز شخصيت په توگه يې د خلکو په شخړو کې پرېکړې کولې، په ورځني تڼلي يې له خلکو سره خبرې کولې، زور و، او همدا پالونکی سړی و. په نړيوالو چارو کې يې له عدالت څخه کار اخيست. کړکېچونه يې په سوله ييز ډول حلول. احمدشاه بابا په سياست کې د نرنښت پلوی و او تل به يې د دوستۍ له لارې چلند کاوه. سره له دې چې د خاورې د پراخوالي هوډ يې درلود، له وينو توبولو نه يې ډډه وکوله. د ده د بنو او نيکو اخلاقو له امله ورته د بابا لقب ورکړل شوی دی.

احمدشاه بابا له شېبړ وښت کاله واکمني، څخه وروسته د هغې ناروغۍ له کبله چې ده ته ورپېښه شوې وه د يو پنځوس کلو په عمر (۱۱۵۱ لمريز کال چې د (۱۷۷۳) زېږديز کال سره سمون لري له نړۍ څخه سترگې پټې کړې او د کندهار ښار د مېلر کې خړې په انگر کې خاورو ته وسپارل شو.

په ڪشمال ڪي د احمد شاه بابا جومات

په ٽولگي ڪي فعاليت:

زده ڪوونڪي دي په دوو ڊلو وو پيشل شي.

لومري، ڇوله دي له نيول شويو هيو اودونو سره د احمد شاه بابا په ښه چلند رڼا واچوي.

دويمه ڇوله دي د احمد شاه بابا د نگلاري او د نوموړي د مړينې ڪال په اړه بحث وکړي.

پوښتني:

۱- احمد شاه بابا له څومره مودې وروسته او د څو ڪلو په عمر له نړۍ څخه سترگي پټې کړې؟

۲- د احمد شاه بابا ښينگي چي د هيواد واکمني په اړه وي تشریح کړئ.

۳- د احمد شاه بابا ځانگړی صفتونه کم و و؟ دوه ډوله يې وليکئ.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده ڪوونڪي دي د احمد شاه بابا د ښينگنو په اړه چي هغه پري باور درلوده، له لويانو څخه معلومات لاس راوړي او په ټولگي ڪي دي وړاندې کړي.

ايا پوهېرئ چي ټيمورشاه شل کاله واکمني وکړه؟

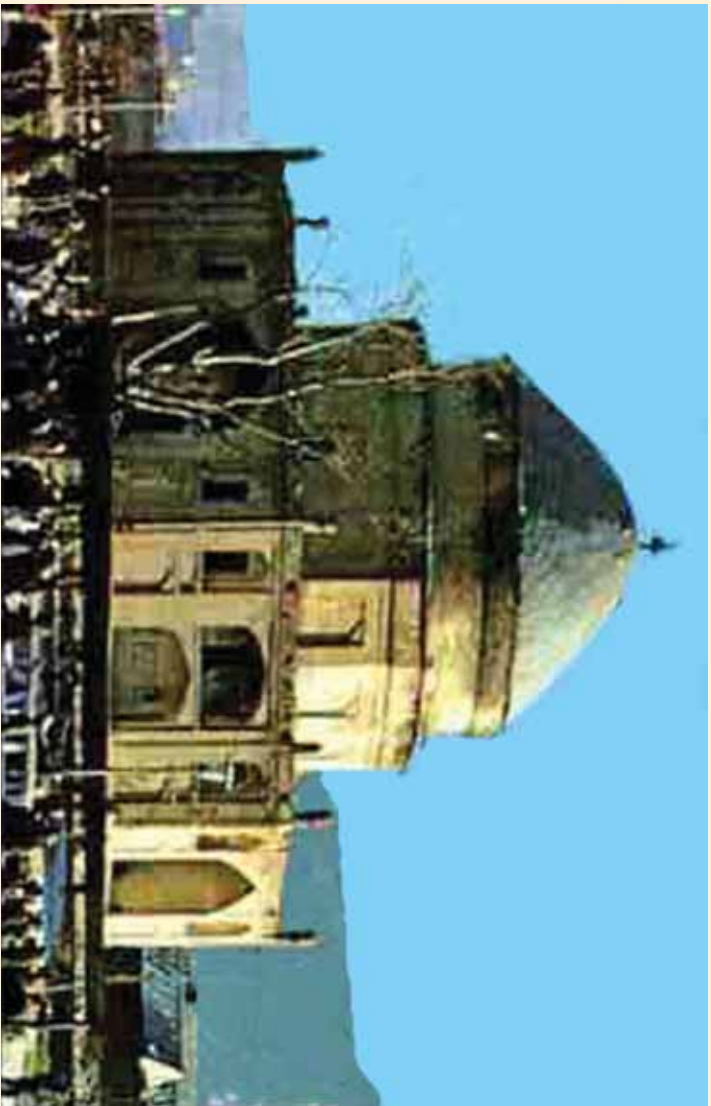
ټبر لوست د احمدشاه بابا د بنسټګو او د مړينې روښانولو ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې د ټيمورشاه شل کلنه واکمني څېړل کېږي.

ټيمورشاه چې په ۱۱۲۰ هجري لمريز (۱۷۴۲ زېږديز) کال کې زېږېدللی و د پلار د پاچاهۍ پر مهال د هرات ولايت والي و. هغه تعليم لرونکی او د درې ژبې شاعر و. د هغه وخت له دود سره سم ټيمورشاه د پلار تر مړينې وروسته په کندهار کې د پاچاهۍ مقام ته نوماند شو. د شهزاده سلیمان نه د وزير شاه ولي خان ملاتړ د دې لامل شو چې شهزاده سلیمان پاچاهۍ ته ورسېږي. پدې وخت کې ټيمورشاه کندهار ته ورسېد او د ناراضه مخورو له خوا يې د لمسولو په پايله کې وزير شاه ولي خان وواژه او شهزاده سلیمان له پاچاهۍ څخه لاس واخيست.

د ټيمورشاه د واکمنۍ پير په برناوو او هوساينو کې ټبر شو، په دې وخت کې په ځينو سيمو کې پاڅونونه وشول، نوموړی بريالی شو چې خپل مخالفين له منځه يوسي او له هغو پولو نه دفاع وکړي چې ده ته په ميراث پاتې شوي وې. يراخي د بخارا د واکمن شاه مراد بيګ سره چې د **امو سيند** په سوېل کې د يرغل قصد درلوده په جنگ اړ شو، خو د مخورو مشرانو په منځګړيتوب سره سوله وشوه او **امو سيند** د دواړو هېوادو ترمنځ ټاکلې حد وټاکل شو. د دې مرحلې ځانګړتيا د پولو ساتنه وه. ټيمورشاه ته چې کوم دولت په ميراث پاتې شوی و بې له کوم بدلون څخه يې وساته. ټولو نښتو دفاعي ارزښت درلود. نوموړی له ټولو ګاونډيانو سره د ښه ژوند کولو پلوی و. د ټيمورشاه تير ورته دا وه چې محلي سيمې يې د خپلو زامنو تر منځ ووېشلي.

ټيمورشاه له خپلې شل کلنې واکمنۍ څخه وروسته په ۱۷۹۳ زېږديز کال په کابل کې له دې نړۍ

خسخه سترگي ټپي کړي او د کابل په مرکز کې د کابل سيند سويلي خوا ته خپر مه خاورو ته وسپارل شو.

په کابل کې د تيمورشاه مقبره

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې فرهنگي پرمختيا وڅېړي، دويمه ډله دې د تيمورشاه د قلمرو د وېش لاملونه د ده د زامنو ترمنځ مطالعه کړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

پوښتني:

- ۱- په کندهار کې د چا ملاتړ د شهزاده سليمان د واک ته د رسېدو لامل وگرځېد؟
- ۲- د احمدشاه بابا په پاچاهۍ کې د وليعهد په اړه څه دود او دستور و؟
- ۳- د تيمورشاه د واکمنۍ سياسي ځانگړتيا څه وه؟
- ۴- د تيمورشاه کومې تېروتنې د هغه د امپراتورۍ د ماتې د چټکوالي لامل وگرځېدې؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د تيمورشاه د شخصيت او کارنامو په اړه له خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

د شاه زمان د واکمنۍ تگلاري پېژنئ؟

تېر لوست د تېمورشاه واکمنۍ ته ځانگړی شوی و، په اوسني لوست کې هڅه کېږي د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې وڅېړل شي.

شاه زمان د پلار له مړينې سره سم ټول وروڼه د کابل ښار ته راوبلل. د سردار پاينده محمد خان په ملاتړ يې چې د بارکزيو د قوم مشر و، د تاج او تخت خونېتونکي بنديان او په خپله يې په ۱۷۹۳ زېږديز کال کې چې له ۱۱۷۱ لمريز کال سره سمون لري د واکمنۍ اعلان وکړ. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال د نړۍ لويه سياسي پېښه (د فرانسې لوی انقلاب) رامنځ ته شو چې لاس ته راوړنه يې يوازې د فرانسې هېواد ته محدوده نه شوه بلکې ټوله نړۍ يې ونيوله.

کورني او بهرني تاريخ ليکونکي، شاه زمان يو هوشيار، فعال، زور او حوصله لرونکی سړی بولي. د يوې جگړې په پای سره به يې بلې ته وردانگل. خلکو د تېمورشاه د نورو زامنو په پرتله شاه زمان ته ډېر درناوی کاوه. نوموړي کابو د نيمایي پېړۍ امنيت په پای کې سياسي واک لاس ته راوړ. د امنيت د ټينگولو په موخه يې تصميم درلود چې مرکزيت پياوړی کړي. د دې موخو په پای کې کولو کې د هېواد دننه او بهر له ستونزو سره مخامخ شو. کورنيو سياسي کورونکو او د واک خونېتونکو له يوې خوا او د قبيليو مشرانو او مخورو له بلې خوا په سيمه کې په ښکاره او پټه لاسوهنې پيل کړي او د بهرني دښمنانو استخباراتي شبکو پړو پاکند په ټول زور او ځواک

سره د شاه زمان پر ضد پیل شوي. رنجیت سنگ او پردي پلوه شاه زمان ته په کورنیو چارو کې د پام وړ ستونزې پیدا کړې. په لوېدیځ کې قاجار فتح علی شاه هم د شاه زمان د ورونیو ترمنځ له مخالفانو او بېلتون نه ګټه پورته کړه او په مالي او پوځي مرستو یې شهزاده محمود په هرات کې وهڅاوه.

د مخورو او بانفوذو خلکو خپه کول، په سیمه کې ښکاره او پټو لاسوهنو او کورنیو خپل منځي مخالفانو، د وزیر فتح خان په نږدې ملتیا سره د شاه محمود واک ته د رسېدو لپاره حالات چمتو کړل.

له لږ څه ناڅه مقاومت څخه وروسته شاه زمان کابل د پیښور په تکل پرېښود، خو د لارې په اوږدو کې د نورو ملګرو سره د ملا عاشق الله شینواري له خوا ونیول شو او روڼد کړی شو او وروسته د خازني لاندې د کابل ښار ته راوستل شو په دې توګه د شاه زمان حاکمیت پای ته ورسېد او شهزاده محمود واک لاس ته راوړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه زمان د واکمنۍ د څرنګوالي او دویمه ډله دې د کورنیو بغاوتو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتني:

- 1- د شاه زمان د شخصیت په اړه څه پوهیږئ؟ وینې لیکئ.
- 2- د شاه زمان واکمنۍ د نړۍ له کومې پېښې سره سمون درلود؟
- 3- د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ ستونزې کومې وې؟
- 4- د سیمې د هېوادو د پټو او ښکاره لاسوهنو موخې وریاست؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د سیمې د هېوادو د لاسوهنو او کړنلارو په اړه د مشرانو نه پوښتنه وکړي او د معلوماتو د لاس ته راوړلو نه وروسته دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوهيری شاه محمود لومړی ځل څنگه واک ته ورسېد؟ د شاه محمود لومړی ځل واکمني (۱۸۰۱-۱۸۰۳ زېږونيز)

په تېر لوست کې موږ د شاه زمان د واکمني په اړه زده کړل. ايا پوهيری شاه محمود لومړی ځل څنگه واک ته ورسېد؟

شاه زمان د بنکيلاگرانو اصلي سيال بلل کېده. په دې توگه انگرېزانو په هغه وخت کې (د نفاق واچوه او حکومت وکړه) د سياست نه په کار اخيستلو سره د سلدوزينو ترمنځ د سيالی نه گټه پورته کړه، غوښتل يې چې شاه زمان له منځه يوځي.
د هغوی پام د شاه زمان ورور شهزاده محمود او بارکزي سردار فتح خان ته چې ايران ته تښتېدلي وو، راوگرځېد.

د انگرېزانو په واسطه د توطیو په لار اچول او ټول سيمه ييز ځواکونه له يو اړخه، د شاه زمان د ورور ترمنځ نفاق له بله اړخه د دې زمينه مساعده کړه، چې شاه محمود واک ته ورسېږي. په همدې حالت کې د انگليس استعماري سياست پراخوالی موند، د هيواد په لوېديځ کې هم د هرات د وېش لېوالتيا د قاجاري دولت له لوري څرگندېده. په دې سربېره شاه شجاع د افغانستان په ختيځ کې او د پنجاب د سکانو حکومت په پېښور کې د نوموړي پر ضد په جگړه لاس پورې کړ.

د دې ترڅنگ د شاه محمود د دولت د ماتې په موخه د عبدالرحيم خان غلجايي په مشرۍ ستر ځواک د غزني په لوري حرکت وکړ، چې د شاه محمود د ځواکونو له خوا د ماتې سره مخامخ شو. د دې لپاره چې په

کابل کې خلک د شاه محمود له ادارې نه خپه وو، په پاڅون کې لاس پورې کړ او نوموړی یې د کابل په بالاحصار کې محاصره کړ، شجاع الملک کابل ته راتوت او د بابو په بن کې استوګن شو. په همدې وخت کې وزیر فتح خان له خپل لښکر سره د شاه محمود د خلاصون لپاره له بامیانو نه راوړسېد، خو د مختار الدوله په مشرۍ د شجاع الملک لښکر په قاضي کالا کې د هغو مخه ونیوله او فتح خان له ماتې وروسته د ګندهار په لور شاتګ ته اړ او د شاه محمود له زوی کامران سره یوځای شو، د شاه محمود له ماتې او تسلیمو نه وروسته شجاع الملک بالاحصار ته ننوت او خپله واکمني یې اعلان کړه.

وزیر فتح خان

په ټولګي کې فعالیت:

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پلې اړه خبرې وکړي چې انګرېزانو (د نفاق و اچوړه، حکومت وکړه) له سیاست څخه څنګه ګټه پورته کوله؟ او دویمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې خپل منځي نفاق، افغانستان کوم لور ته راکاږه.

پوښتني:

- ۱- کوم لاملونه سره یو شول او د شاه محمود د واک ته رسېدو لاره یې هواره کړه؟
- ۲- شاه محمود د خپلې واکمنۍ په وخت له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟
- ۳- شجاع الملک څنګه واک ته ورسېد؟ توضیح یې کړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کونکي دې د شجاع الملک د شخصیت په اړه له لورلو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې یې وړاندې کړي.

په تېر لوست کې مو د شاه محمود د واکمنۍ څرنگوالی او ستونزې مطالعه کړې، په اوسني لوست کې د شاه شجاع د لومړي ځل د واکمنۍ لاملونه تر څېړنې لاندې نيسو.

کله چې د شاه محمود په لاس شاه زمان روزند شو، د خلکو زړه بدوالی د شاه محمود په وړاندې ډېر شو او د شاه شجاع د فعاليتونو لپاره لار خلاصه شوه. هماغه و چې نوموړی د کابل د خلکو په بلنه پلازمېنې ته راننوت او د هېواد چارې يې په لاس کې واخيستي. له کومه ځايه چې د افغانستان خلک د کورنيو جگړو نه په تنگ شوي وو، د هېواد د امنيت غوښتونکي وو. شاه شجاع په يو لړ کارونو لاس پورې کړ، تر څو چې د خلکو هيلې پوره کړي، د بېلگې په توگه خپل ورور شاه زمان يې خوشې کړ. د خپل ورور مخالفين يې وځپل او د هغو له ډلې يې عاشق شينواری په دار وځړاوه. هغه د بارکزيو ورونو په پخلا کېدو لاس پورې کړ او د اړيکو د ټينگولو لپاره يې د دوست محمد خان خور خانته واده کړه. وزير فتح خان ته يې د هېواد په ادارې چارو کې برخه ورکړه، خو بيا هم دې کار تر ډېرې مودې دوام ونکړ. وزير فتح خان د شاه شجاع پر ضد د هېواد په بيلايلو سيمو کې په لمسون لاس پورې کړ، خو گټوره پايله يې نه درلوده. په پای کې هغه مهال چې شاه شجاع په کشمير او پېښور کې و، شاه محمود د خپلو پلويانو په ملاتړ له بنده نه وتښتېده او د شاه شجاع ضد ځواکونه يې

رائول ڪره او په پايله ڪي شاه شجاع په گندمڪ ڪي له ماتي سره مخامخ او په دي توگه شاه محمود د دويم
خل لپاره پر تخت کښيناست.

شاه شجاع يو فرهنگي سړي او د دري ژبي شاعر هم و، چي د کلام بيلگه يي په لاندي څلوريزه ڪي تر سترگو
کېږي.

اين بابل از فراق چمن گڼه مي کند

مرغ دلم به ياد وطن گڼه مي کند

غربت کشيده بهر وطن گڼه مي کند

تا دل سفر گڼد به چين دو زلف او

 په ټولگي ڪي فعاليت:

زده کونزکي دي په ټولگي ڪي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي د شاه شجاع د مهمو گامونو
په اړه او دويمه ډله دي د شاه شجاع د ماتي په لاملونو خبري اترې وکړي او پايله دي په ټولگي ڪي
وراندي کړي.

 پوښتني:

- ۱- د شاه شجاع د واک ته رسېدو لاملونه ووايست؟
- ۲- د بارکزيو ورونيو سره د شاه شجاع د سولي پايله څه وه؟
- ۳- وزير فتح خان د شاه شجاع په وړاندي په کومو کارونو لاس پورې کړ؟

 د ټولگي نه د باندي فعاليت:

زده کونزکي دي له لويانو څخه د پخلاينې د گټو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولگي ڪي دي وړاندي
کړي.

د شاه محمود د دويمې واکمنۍ څرنگوالي (۱۸۰۹-۱۸۱۸ز)

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د لومړۍ واکمنۍ مهمې پايلې وڅېړلې، اوس د شاه محمود د دويم ځل واکمنۍ څرنگوالی څېړو.

شاه محمود په دې بريالی شو چې د وزير فتح خان په مرسته د دويم ځل لپاره د ملک ټول واک لاس ته راوړي. وزير فتح خان د شاه محمود له اعتماده گټه واخيستله او د خپل واک د ټينگوالي لپاره يې د ورونيو ترمنځ د هېواد د ولايتونو په وېش لاس پورې کړ. دغه کار د شاه محمود د زوی کامران د ناخوښۍ لامل وگرځېده. دغه مهال شاه محمود يواځې په کابل او کندهار کې واک درلود او د هېواد لوېديځو پولو کې ناامني او گډوډي وه. شاه شجاع د هېواد په ختيځو پولو کې خورا نفوذ او ځواک درلود. د سدوزيو او بارکزيو ترمنځ سياسي کشاکش، قدرت ته له رسېدو نه پرته نوري ټولنيزې مسالې هم وې، چې دغه راز خبرې اتري د شاه محمود د ناندېښني لامل وگرځېده او خپل زوی کامران يې هرات ته واستاوه. نوموړي په هرات کې د وزير فتح خان د ورونيو پر ضد په غچ اخيستلو لاس پورې کړ، چې دده دا کار په ټول هېواد کې (له هرات نه تر کشميره پورې) د تاوتریخوالي لامل وگرځېد. د دغې بلوا له مهمو محرکينو او عاملينو نه يو هم دوست محمد خان و. نوموړی له کشميره کابل ته راغی او د کابل په ښار کې يې شاه محمود د غزني په لور شتاک ته اړ کړ. له دې پېښو سره جوخت د وزير فتح خان د ورونيو له خوا د ده د مرگ د غچ اخيستلو په موخه تاوتریخوالی زيات شو او د شاه محمود د مالي لامل وگرځېد. په دې سره د شاه محمود د واکمنۍ دويم دور په ۱۸۱۸ زېږديز کال کې پای ته ورسېده.

پررتنی انځور د هغه وخت د بهاری ژوند یوه برخه څرگندوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي په دې اړه چې د شاه محمود واکمني تر کومه ځایه پورې غځېدلې وه او دویمه ډله دي د خپل منځي تاوتریخوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتني:

- ۱- وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماده څنګه ګټه راخیستله؟
- ۲- د سدوزیو او بارکزیو د کورنیو ترمنځ تاوتریخوالي له کومه ځایه سرچینه واخیسته؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دي د مشرانو نه په دې اړه چې د سدوزیو په لړۍ کې کومو کسانو پر افغانستان حکومت کړی، معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ایاد امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره آشنایي لړۍ؟

د امیر دوست محمد خان انځور

په تېر لوست کې مو د خپل منځي شخړو او جگړو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په دې لوست کې به د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ له څرنگوالي سره آشنا شئ.

وروسته له دې چې دوست محمد خان په تدریجي ډول خپل موقعیت په کابل کې ټینګ کړ د پاچاهۍ او امارت شرایط یې ځانته چمتو کړل، تر دې چې په ۱۸۳۵ زېږدیز کال کې د ده په سر د تاج ایښودلو مراسم په ډېره ساده توګه په کابل کې ترسره شول او نوموړي ته د **امیر المؤمنین لقب** ورکړل شو.

امیر په لومړي ګام کې یې اعتماده کسان له واک نه ګوښه او پر ځای یې خپل زامن وګومارل، وروسته یې د **سکانونو** پر ضد جګړې ته ځان چمتو کړ. د دې جګړې د ترسره کولو لپاره یې مخکې د سوداګرو، هټې، والو او نورو قشرونو نه اعانه راټوله کړې وه. د خپلې خوښې پنځوس زره پیاده او لس زره سپاره سرتېري یې په (۱۸۳۵) زېږدیز کال د پېښور په لور وخوړل. **سلطان محمد خان** د لس زره باجوړي سرتېرو په درلودو سره د **امیر د اردو** یوه برخه وه. د دغو ځواکونو خوځېدو د رنجیت سنگ په ځواک کې لویه وېره پیدا کړه. رنجیت سنگ حاضر شو، چې د تازه دمو افغانانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي نو یو پالوی یې د هارلان په مشرۍ د امیر حضور ته واستاوه. هارلان دننه درلوده چې په هره توګه وي په افغاني لښکرو کې نفاق او درزونه واچوي. د نوموړي پالوي تر هرڅه دمخه د امیر ورور سلطان محمد خان ته پام شو او د پېښور د حکومت د وعلدي په ورکولو سره یې پر سکانونو یرغل او جګړې نه مخ وګرځاوه. سردار سلطان محمد خان د لس زره سرتېرو په ګاونډ کې له خوا د امیر د

لینکر و نه بیل او له دینمن سره یوځای شو. امیر دوست محمد خان د دې وضعیت په لیدو شاتګ ته اړ او کابل ته راستون شو.

په ۱۸۳۶ زېږدیز کال کې د هند د نوي ولسر په توګه د لارډ اکلنډ په ټاکل کېدو نه وروسته امیر دوست محمد خان دده په نوم مکتوب ولیکه او په ضمن کې یې د پېښور په مسالې ټینګار وکړ، په دې لاره کې د انګرېزانو د دولت د مرستې غوښتونکي شو. نوي ولسرا د امیر د لیک په ځواب کې ولیکل چې د برتانیې حکومت د دې هیله مند دی چې د افغان او سک دولتونه دې د سولې له لارې خپلې مسالې هوارې کړې او برتانيا د نورو هېوادو په کورنیو چارو کې لاسوهنه نه کوي. او تر څنګ یې د (اکسافنډر بونس) په مشرۍ یو پلاوي په بنکاره د سوداګریزو مسالو د څېړلو په نامه کابل ته ولېږه. امیر دوست محمد خان کابل ته د انګلیسي پلاوي په راتګ ډېر خوښ شو او هیله من و چې یو لړ مسالې د پېښور د مسالې په ګډون د خبرو اترو له لارې حل کړي، خو د امیر د غوښتنو په خلاف یې د انګرېزانو د پلاوي نه د پام وړ ځواب لاس ته را نه وړ.

د دې لپاره چې برتانيا د افغانستان په اړه د روسیې او ناپلېون د پالیسي او موخو نه په وېره کې و له افغانستان سره یې خپله مینه وښودله، امیر دوست محمد خان د انګرېزانو د دې سیاست سره چې پېښور د رنجیت سنگ له ځواکونو څخه تش شي هوکړه وکړه، خو انګرېزانو افغانستان ته د روسیې پلاوي راتګ بهانه کړه او له امیر دوست محمد خان سره یې اړیکې وشلولې او له شاه شجاع او رنجیت سنگ سره یې خپلې اړیکې ټینګې کړې. شاه شجاع چې په لودیانه کې د انګرېزانو تر سیوري لاندې ژوند کاوه، د هغوی سره په خبرو اترو بوخت شو او انګرېزانو د خپل يرغل مخکښ وګرځاوه. او په ۱۸۳۹ زېږدیز کال یې زمونږ پر خاوره يرغل وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امیر دوست محمد خان د واک ته رسېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې په افغانستان کې د انګرېزانو د سیاست په اړه، په خپلو منځو کې سره بحث وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتي:

- ۱- د انګرېزانو استازی هارلان څنګه بریالی شو چې د امیر دوست محمد خان په پوځ کې دوز واچوي؟
- ۲- انګرېزانو ولې پر افغانستان يرغل وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د افغانستان په وړاندې د فرانسې او روسیې د پالیسي په اړه معلومات لاسته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ايا پر افغانستان د انگرېزانو د لومړي يرغل په اړه معلومات لري؟

په تېر لوست کې تاسو د امير دوست محمد خان د لومړي ځل د واکمنۍ د څرنگوالي په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې به پر افغانستان د انگرېزانو د مستقيم يرغل په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پر افغانستان د انگرېزانو لومړي يرغل د تاريخ له نظره د هند په نيمه لويه وچه کې د سرو زرو تاج ساتنې مفکره وه. دغې مفکورې د انگرېزانو د سياسي او پوځي تگلارې بنسټيزه موخه، جوړوله. انگرېزان د خپلو استعماري پلانونو د پلي کېدو لپاره د يوې پلمې په لټه کې وو. مکناتن د برتانوي هند د استازي په توگه له شاه شجاع او رنجيت سنگ سره اړيکه ټينگه کړه. د ۱۸۳۸ زېږديز کال د جولای په ۲۵ مه د دوی ترمنځ د لاهور درې اړخيز تړون لاسليک شو. په دغه تړون کې مکناتن او رنجيت سنگ يوډول واک درلود، خو شاه شجاع د يو فرارې سړي په توگه بې واکه و. انگرېزانو د دې په بدل کې چې شاه شجاع د افغانستان پر تخت کښيښوي، هغه يې د سند په شاوخوا کې د افغاني خاورې له يوې برخې نه لکه کشمير، پېښور، ديوه جات او خيبر چې د دوست محمد خان د واکمنۍ حدود وو، د رنجيت سنگ په گټه منصرف کړ او هم يې پرې ومنله چې له هېڅ دولت سره به چې د انگرېزانو د دولت مخالف وي سياسي اړيکې نه ساتي. د هرات خپلواکي چې د هغه د وراره په لاس کې وه، وهني او د هغه ځای په چارو کې به لاسوهنه نه کوي.

د همدغو شرايطو او تړونونو له مخې، انگليسي ځواکونو د سر جان کين تر قوماندې لاندې چې د انگليس ځانگړی استازی (مکناتن) او شاه شجاع هم ورسره و. د ۱۸۳۹ زېږديز کال په فبروري کې د بلوچستان او بولان

دري له لاري پر کندهار بيرغل وکړ. کندهاري ورونو د روسيې له استازي نه د مرستي غوښتنه وکړه، خو روسانو مرسته ورسره ونه کړه. د روسانو د دې کار له امله کندهاري ورونه مابوس شول او بې له جگړې يې په شتاک وکړ او ايران ته وتښتېدل. شاه شجاع کندهار ته راننوت. په کندهار کې مکنان له شاه شجاع سره يو بل ترون لاسليک کړ او له هغه يې ژمنه واخيسته چې په افغانستان کې د انگرېزانو تاپاتي خړاکونه او يو سياسي استازي ځای په ځای شي. په دې ډول انگليسي ځواکونه له شاه شجاع سره د غزني له لارې او کپتان وېده د شاه شجاع له زوی شهزاده ټيمور سره د خيبر درې او جلال اباد له لارې پر کابل يرغل وکړ. امير دوست محمد خان چې د لويديځو او ختيځو جهو ترمنځ را ايسار و او جنگي تياری يې هم نه درلوده، د دښمن له ځواکونو سره له مخامخ کېدو وړاندي يې تېښته وکړه او په بغارا کې يې پناه واخيسته او په دې توگه د دښمن خړاکونه کابل ته ننوتل.

امير دوست محمد خان ونه شو کولی چې له روسيې نه هغه مرستې ترلاسه کړي چې په بخارا کې يې ورته انتظار درلود، له همدې امله خپه او نهيلی بيرته افغانستان ته راستون شو او ځان يې انگرېزانو ته وسپاره او هغوی بيا کلکتې ته واستاوه.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان لپاره د انگرېزانو د پاليسۍ او سياست په اړه او دويمه ډله دې د لاهور، درې اړخيز ترون په اړه خبرې اترې وکړي او پايله دې د هرې ډلې استازي په ټولگي کې واوروي.

پوښتنې:

- ۱- کومو مسایلو پر افغانستان د انگرېزانو د بريد سياسي او پوځي تگلاره جوړوله؟
- ۲- د لاهور ترون څه وخت او د کومو اشخاصو ترمنځ لاسليک شو؟
- ۳- انگرېزانو له کومو لورو او د کومو اشخاصو تر قوماندې لاندې پر افغانستان يرغل وکړ؟
- ۴- د کندهار په ترون کې مکنان له شاه شجاع نه کومه ژمنه واخيسته؟ وبې وايست.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په افغانستان د انگرېزانو د لومړي يرغل او د هغه د ناورو پايلو په اړه معلومات ترلاسه کړي او په ټولگي کې دې ولولي.

په تېرو لوستو کې مو په هېواد د انگریزانو د لومړي یرغل، د هغوی موخې او د امیر دوست محمد خان د واکمنۍ په اړه معلومات لاس ته راوړي، اوس په دې لوست کې د شاه شجاع د حکومت له څرنګوالي سره آشنا کیرئ.

وروسته له دې چې انگریزان او شاه شجاع یو ځای کابل ته راننوتل نوموړي د انگریزانو په تکیه د کابل په بالا حصار کې څلور کاله پاچاهي وکړه. انگریزی سفیر (مکاناتین) د لومړی وزیر او نایب السلطنه په توګه دننه ترسره کوله. الکساندر بونس د کورنیو چارو د وزیر حیثیت درلود. موهن لال د ضبط او حوالو مسوولیت پر څاره درلوده. د انگریزانو ځینې سیاسي او پوځي مامورین د هېواد په بیلا بیلو سیمو کې د چارو سلاکاران بلل کېدل. دا ځکه چې په افغانستان کې یې د تبلیاتي استوګنې هوډ درلود. خپل ځواکونه یې په کابل، کندهار، کلات، غزني، وردګ، چاریکار، بامیان او جلال آباد کې ځای په ځای کړل.

انگریزان په دې فکر کې وو چې خپله سترېا وناسي خو داګمان یې ځایه و. د هغوی ظلم او زباني، د خلکو ناخوښې، د پوځي لګښتونو زیاتوالی، د هېواد د عوایدو کموالی، د مالیو تحمیلول، د نرڅونو لوړوالی، د وخت له واکمن نه د خلکو کرکه، دا ټول هغه لاملونه وو چې یو لوی ملي پاڅون ته یې لاره هواره کړه. هماغه و چې د غلجیو، زرمټو، خوګیانو، کوهدامن او کوهستان مېرینو خلکو د سرکشي نښاني روښانه شوي، چې ملي مشرانو د ملي خوځښتونو هستې ته یې وده او پراختیا ورکړه. د نواب باغ په کوڅه کې د اڅکزي عبدالله خان په کور کې د یرغل پلان جوړ شو او یوه دولس کسيزه شورا جوړه شوه چې په هغې کې نواب زمان خان د ریس او امین الله خان لوګري د مرستیال په توګه وټاکل شو، تر څو د سولې او جګړې چارې په غاړه واخلي.

د ۱۸۴۱ زیږدیز کال د نوامبر دویمه د افغانانو لپاره د ملي پاڅون او بریالیتوبونو لویه ورځ او د برتانیې لویې امپراتورۍ د ماتې ورځ بلل کېږي. په دې معنا چې له جوړ شوي پلان سره سم یې د کابل د بالا حصار په لمنو کې د انګلیسي مامورینو او منصبدارانو قراګاه وه یرغل وکړ. د بنس کور ته یې اور واچاوه او دی یې په خپله له

وزیر اکبر خان

له جلال اباد نه کابل ته ننوتل او د خپل د لاسه تللي حیثیت د بیا راگرځولو لپاره افغانستان د نیولو مفکوره ووته. دوست محمد خان یې له بنده ازاد کړ چې افغانستان ته ستون او یوځل بیا د کابل په تخت کېښيي. په دې توگه د انگریزانو د یرغل لمن ټوله شوه. په دې ملتې سره د انگریزانو حیثیت په ټوله اسیا ان په ټوله نړۍ کې ټیټ شو. د انگریزانو کابینه بله شوه او له دې څخه وروسته انگریزانو د افغانستان په اړه خپلې کړنلارې ته بدلون ورکړ او تر ډېرې مودې پورې یې زموږ هېواد پر خپل حال پریښود، په بدل کې یې د افغانانو ستر ویاړونه په برخه شول.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د واک ته رسېدو په څرنگوالي او دویمه ډله دې د انگریزانو د ملتې په اړه بحث وکړي او خپل نظرونه دې له نورو ټولگيالو سره شریک کړي.

پوښتي:

- ۱- انگریزانو د خپل اوږد مهال شتون په موخه خپل ځواکونه، د افغانستان په کومو سیمو کې مېشت کړل؟
- ۲- د انگریزانو پر ضد د افغانانو د ملي پاڅون او خوځښتونو لاملونه کومو مسایلو جوړول؟ روښانه یې کړئ.
- ۳- په افغانستان کې د انگریزانو ملتې د انگلیسي سیاست پوهانو په افکارو کې څه عبرت منځ ته راوړ او په کومو مسایلو یې اعتراف وکړ؟

د ټولگي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د هغو ملي مبارزينو او غاښانو په اړه چې انگریزانو ته یې ملتې ورکړې، معلومات ترلاسه کړي او په ټولگي کې دې ولولي.

ایا د امير دوست محمد خان د دويمې واکمنۍ په اړه پوهيرئ؟

د امير دوست محمد خان دويمه واکمنۍ له ۱۸۴۳ نه تر ۱۸۶۳ زېږديز کاله پورې

د مير شريف په روضه کې - وزير محمد اکبر خان د وزارت انځور

په تبر لوست کې مو د شاه شجاع د دویم ځل واکمنی او د انگریزانو د لومړي يرغل د انګېزو او موخو په اړه معلومات لاس ته راوړل، په دې لوست کې د امير دوست محمد خان د دویم ځل واکمنی، په ارزښت اشناکیرئ.

څنگه چې په تبر لوست کې وویل شول، انگریزانو له خپلې څلور کلنې ولکې ترخې تجربې څخه زده کړل چې په افغانستان کې پاتې کېدای نه شي، له همدې امله د حل لارې د پیدا کولو او نورو اړیکو ټینګولو په فکر کې شول. هغوی د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واک ته رسېدو ته راضي شول، له دې امله چې زنداني امیر له ټولو پېښو نه بې خبره پاتې شوی و، افغانستان ته په بیرته راستنېدو کې یې په انگریزانو هېڅ ډول قید و شرط کېښود او د دې لپاره چې د بورټووي هند دولت عملاً افغانستان په ملوک الطوائفونو باندې وپشلي وي او هم په افغانستان کې د نفاق زیاتوالی راوړي، امیر دوست محمد خان یې د درې گونو ولایاتو (کابل، غزني او جلال اباد) د امیر په توګه ومانه.

وروسته له دې چې امیر دوست محمد خان پاچا شو لومړی یې د هېواد د کورنۍ وضعې په سمون کولو لاس پورې کړ. د دې لپاره چې د ملوک الطوائفونو په رامنځ ته کېدو او د جګړو په پېښو سره، د هېواد وضعیت په عمومي ډول خراب شوی و. بیا یې د سیاسي یووالي او د مرکزي دولت د ټینګښت لپاره هڅې وکړې او د ټولو قوماندانانو په تیره بیا د وزیر محمد اکبر خان په مېړانه یې له باهمن څخه تر هزاره او هراته پورې سیمې فتح کړې او وروسته یې د تګاب او نجراب د خلکو بغاوتونه له منځه یوړل او د خوګیاښو د خلکو خوځښتونه یې غلي کړل. لنډه دا چې وزیر محمد اکبر خان د یوه فاتح، هېوادپاله او سرښندنکي سړي په توګه د افغانستان

په سياسي يوروالي کې هېر زيار وايسته. نوموړی په پلي کې د نه وېشت کلن په عمر په ۱۸۴۶ زېږديز کال کې يوه هندي ډاکټر په زهر لرونکو گولپو شهادت ته ورساوه او د مزار شريف په روضه کې خاورو ته وسپارل شو.

د وزير اکبر خان مړينې د افغانستان ټول هېواد پالونکي خلک خوشيني کړل. له دې سره جوخت د سکانو حکومت د رنجيت سنگ تر مړينې وروسته کمزوری شوی و، انگرېزانو په پنجاب کې پرمختگ وکړ او د پنجاب زياتره سيمې يې ونيولې، امير دوست محمد خان د پېښور او د هغه شاولخوا سيمو د لاس ته راوړلو لپاره هڅه وکړه، خو خای يې ونه نيوه او له بلې خوا د هندوکش د شمال ټول ولايتونه يې هم لاس ته راوړل او د ملوک الطوايفو د له منځه وړلو په موخه يې د پام وړ گام واخيست او خلافتدنه براليتوبونه يې په برخه شول.

امير دوست محمد خان بيا خپل پام د هرات او کندهار لور ته وگرځوه. کندهار په ۱۸۵۵ زېږديز کال کې د کندهاري سردارانو ترمنځ د مخالفتونو له امله د امير دوست محمد خان لاس ته ورغی او د مرکزي دولت تر ادارې لاندې راغی. د هرات وضعيت هم دا مهال ښه نه و. ايرانيانو د هغه د لاس ته راوړلو لپاره هڅې کولې. کله چې يار محمد خان الکوزی مړ شو، ايرانيانو برياليتوبونه هم لاس ته راوړل. امير دوست محمد خان دا ښار وروسته له سختې جگړې څخه د ۱۸۶۳ زېږديز کال د مې په مياشت کې ونيو او په افغانستان کې يې د روسيې د پرمختگ مخه ونيوله او په دې توگه د اوسني افغانستان سياسي يوروالی بشپړ شو.

امير دوست محمد خان تر شل کاله واکمنۍ وروسته د ۱۸۶۳ زېږديز کال د جون په مياشت د هرات په ښار کې مړ او د خواجه عبدالله انصاري (رح) د مقبرې ترڅنگ ښخ شو. دې پاچا چې د افغانستان له پاره يې سياسي خدمتونه يې د قدر وړ دي د واکمنۍ په ټوله موده کې د يوه سپين بزري په څېر يې د ښه تدبير په درلودو سره ټول مشران په خپله خوا کې راټول کړي وو او خپلې تگلارې يې د هغوی په وسيله بلې کړې.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کونونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سيمه ييزو حکومتو د له منځه وړلو په څرنگوالي او دويمه ډله دې د امير دوست محمد خان د شخصيت په اړه د دوهم ځل پاچاهۍ په وخت کې په خپلو کې خبرې اترې وکړي او بيا له دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتني:

- ۱- د امير دوست محمد خان د واکمنۍ په دويم دور کې مهمې کړنې په گوته کړئ؟
- ۲- د مرکزي دولت په ټينگولو کې د وزير محمد اکبر خان رول روښانه کړئ؟
- ۳- انگرېزانو د امير دوست محمد خان د حکومت په وړاندې څه دريځ نيولی و؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کونکي دې د لويانو او مشرانو نه د وزير محمد اکبر خان د سياسي او ټولنيز شخصيت په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

اڀاد امير شېرعلي خان د لومړي ځل سلطنت سره اشنايي لړۍ؟

په تېر لوست کې د امير دوست محمد خان د دويم ځل سلطنت سره بلد شوی. په لاندې لوست کې به د امير شېرعلي خان د شخصيت او د نوموړي د اداري نظام له ستونزو سره بلد شی.

د امير دوست محمد خان له مړينې څخه وروسته شهزاده شېرعلي خان د هغه ځای ناستی چې د تاج او تخت وارث و د فاتحي له مراسمو څخه وروسته په ۱۸۶۳ زېږديز کال په ۱۴ کلنۍ کې، خپله پاچاهي اعلان کړه او د دې موضوع خبرې يې خپلو وروڼو ته چې د هېواد په هر گوټ کې وو ورساوه. په ښکاره ټولو وروڼو د محمد اعظم خان په گلون له هغه سره خپل بيعت اعلان کړ. شېرعلي خان خپل زوی محمد يعقوب خان د هرات د چارو د سمبالو لپاره وگوماره او په خپله د کورنۍ له نورو غړو سره د کابل په لوري روان شو.

محمد اعظم خان چې ځان غوښتونکی سړی و، د کابل په لور د امير شېرعلي خان د سفر ملگری و، خو د شپېنا ډلې په سيمه کې د امير نه بيل شو او د هزاره جات پر لور خپل سکنې وروړ محمد حسين خان ته چې د هزاره جاتو حاکم و ورځې او هيله يې درلوده چې د خپل وروړ او د هزاره جاتو د خلکو په مرسته د سلطنت واگي تر لاسه کړي، بلاخره محمد اعظم خان د خپلو وروڼو په مرسته يو لښکر جوړ او د امير شېرعلي خان سره يې مقابلې وکړه خو د امير د لښکرو سره يې د جگړې توان نه درلود، د انگرېز دولت ته يې پناه يوړه. له بلې خوا عبدالرحمن خان هم د امير شېرعلي خان د حکومت پر ضد په پاڅون لاس پورې کړ او د هندوکش د باجگاه په دره کې جگړه پېښه شوه.

عبدالرحمن خان له ملني سره مخامخ او بخارا ته يې پناه يوره.

امير شيرعلي خان تمه درلوده چې دننه په هېواد کې مرکزي دولت ټينگ او د نوي تمدن په راجولو او پرمختيا کې فعاله ونډه واخلي او هم په بهرني سياست کې د افغانستان د خپلواکۍ د ځواکمنتيا غوښتونکى و. خو د خپلو وروڼو د مخالفت او د کورنۍ جگړې له امله يې ونشو کولای چې د خپل سلطنت په لومړۍ دوره کې د خپلو پلانونو په پلي کولو بريالي شي. هغه موضوع چې امير شيرعلي خان يې بې اندازې خواتشينې او گوښه کړه د هغه د زوى شهزاده محمد علي خان مړينه وه چې د سردار محمد امين خان سره په جگړه کې په گندهار کې ووژل شو. دغې گوښه گيرۍ او يوازېتوب عبدالرحمن خان په بخارا کې وهڅاوه چې د محمد اعظم خان په ملتيا پر کابل يرغل وکړي او په خپله ولکه کې يې راوړي.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کونکي دې په دوو ډلو وېشل شي. لومړۍ ډله دې د امير شيرعلي خان د وروڼو د بې اتفاقي په اړه په خپل منځ کې او دويمه ډله دې د امير شيرعلي خان د گوښه گيرۍ او يوازېتوب په اړه خبرې اترې وکړي او پايله دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتني:

- 1- د امير شيرعلي خان د واک ته د رسيدو څرنگوالى بيان کړئ؟
- 2- ولې محمد اعظم خان انگرېزانو ته پناه يوره؟
- 3- ولې امير شيرعلي خان ونشو کولای چې خپلې تگلارې پلي کړي؟

د ټولگي نه د باندني فعاليت:

زده کونکي دې د امير شيرعلي خان د شخصيت په اړه د مشرانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

اڀا د امير محمد افضل خان د شخصيت سره پيژند گلوي لړۍ؟

مخکښي لوست د امير شېر علي خان اداري ستونزو ته ځانگړې شوی و، په دې لوست کې به د امير محمد اعظم خان واکمني، ته يوه لنډه کتنه وکړو.

کله چې محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان کابل په خپله ولاکه کې راوست، محمد افضل خان يې پاچا وټاکه او د امير د پاچاهۍ خبر يې هغو انگرېزانو ته ورکړ چې په هند کې مېشت وو. انگرېزانو پرته له ځنډه د امير محمد افضل خان حکومت په رسميت وپېژانده او بيا يې خپل سياسي استازي په کابل کې استوگن کړ. څرنګه چې برحاله پادشاه په کابل کې د واک څښتن و او د خلکو له خوا منل شوی و، امير شېر علي خان د خپلې واکمنۍ د ساتلو په موخه له کندهار څخه د کابل پر لوري لښکر ورووست، خو په کالات کې يې د سردار محمد افضل خان او عبدالرحمن خان د ځواکونو له لاسه ماته وخوړه او د هرات په لوري د خپل زوی محمد يعقوب خان خوا ته پر شا شو.

کله چې امير شېر علي خان په هرات کې استوگن شو، د افغچي پخواني حاکم فيض محمد خان د نوموړي سره اړيکې ټينګې کړې او هغه ته يې د مرستې وعده ورکړه چې دواړو په گلېه د مېمنې او موار له خوا په ۱۸۶۷ زېږديز کال کې د کابل پر لوري حرکت وکړ. خو د سردار عبدالرحمن خان له خوا د پنجشېر د بازارک په سيمه کې د شېر علي خان د پرمختګ مخ نيوی وشو چې په پايله کې فيض محمد خان مړ او شېر علي خان د هرات لور ته پر شا ولاړ. په دې وخت کې امير محمد افضل خان ته ناروغي ورپېښه او له نړۍ څخه يې سترګې پټې کړې او په دې ډول يو کلنه واکمني يې پای ته ورسېده.

په هرات کې د يو جومات ودانۍ.

پوښتني:

- ۱- امير محمدافضل خان خنگه واک ته ورسېد؟
 - ۲- امير محمدافضل خان په خپله لنډه واکمنۍ کې له کومو ستونزو سره مخامخ و؟
- د ټولگي نه د باندې فعاليت: زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو تر بله دې د ورونيو ترمنځ د اڅ و ډب د لاملونو په اړه خبرې وکړي او هغه دې په ټولگي کې ورنللي کړي.

د امير محمد اعظم خان شخصيت پيژنئى؟

په تېر لوست کې مو د امير محمد افضل خان د لنډه مهال واکمنۍ وڅېړله، په دې لوست کې به د امير محمد افضل خان د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

محمد اعظم خان هم د امير عبدالرحمن خان د تورې په زور سلطنت ته ورسېد خو محمداعظم خان خان غوښتونکى او جاهد طلبه سړى و، واک ته تر رسېدو وروسته يې وغوښتل چې عبدالرحمن خان له مرکز نه لرې کړي. نو ځکه يې هغه په دې پلمه د هېواد شمالي برخو ته ولېږه ترڅو په بلخ کې امير شېرعلي خان تر څارنې لاندې ونيسي.

امير عبدالرحمن خان سره له دې چې نه يې غوښتل له مرکز څخه لرې شي، دا امر يې ومانه او هغه ولايت ته ولاړ او هلته يې د ايمکو، تاشقرخانو، سپل شېرخان او افغې خانان او اميران تر څارنې لاندې ونيول او هغوى يې مرکزي حکومت ته تابع او وروسته د مېمنې پر لورې ولاړ او هغه ځاى يې په محاصره کې ونيو.

امير شېرعلى خان د امير عبدالرحمن خان د بوختيا نه په شمالي برخو کې خبر شو د خپل زوى سواد محمد يعقوب خان سره يې د کندهار پر لور هوډ وکړ، د کندهار نايب الحکومه چې د محمداعظم خان زوى و، ماته يې ورکړه او د غزني په لور يې پرمختگ وکړ، محمد اعظم خان چې خپل ځان په خطر کې وليد، عبدالرحمن خان ته يې خبر واستاوه او د نوموړي اطاعت يې وکړ او کابل ته تښت او د محمد اعظم خان په مليا د غزني پر لورې ولاړل. په

۱۸۶۸ زېږديز کال کې د شش گار په سيمه کې د عبدالرحمن خان او د امير شيرعلي خان د لښکر و تر منځ سهخته جگړه پيښه شوه. د عبدالرحمن خان لښکر و ماته و خوره او امير شيرعلي خان په بريالي توگه کابل ته ننوت. امير محمد اعظم خان ايران ته وتښتېد او هاته ناروغه او بيا مړ شو. امير عبدالرحمن خان د بخارا پر لوري شاتگ وکړ او د روسيې حکومت د هغه هرکلی وکړ.

امير محمد اعظم خان د خپل سلطنت په لنډه موده کې د يوه وزير سيد جمال الدين افغان په مرسته گڼ شمېر عرفاني او عمراني پلانونه پلي کړل، چې د هغو له ډلې څخه د افغانستان لومړنۍ مجله چې د کابل په نوم يادېده خپره شوه. نوموړې تگلارې د نوي اداري تشکيلاتو پورې اړه درلوده.

افغان سيد جمال الدين

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي او په خپلو کې دې د محمد اعظم خان د دورې د مهمو اقداماتو په اړه پوښتنې وکړي او په ټولگي کې دې ځوابونه ووايي.

پوښتنې:

- ۱- د محمد اعظم خان د واک ته د رسېدو څرنگوالی وڅېړئ.
- ۲- محمد اعظم خان د رضونې کوم پروگرامونه په پام کې درلودل؟ څرگند يې کړئ.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د امير محمد اعظم خان د شخصيت په اړه له مشرانو څخه معلومات ترلاسه کړي او په ټولگي کې دې ولولي.

ایاد امیر شېرعلي خان د دویم ځل سلطنت سره پیژندگلوي لړۍ؟

په تېر لوست کې تاسو د امير محمد اعظم خان د سياسي شخصيت سره اشنایي پيدا کړه. په لاندې لوست کې به د امير شېرعلي خان د دويمې دورې واکمني، رغښت او پراختيايي تگلارو سره بلد شئ.

امير شېرعلي خان د ۱۸۶۸ زېږديز کال په پای کې په شش گاوکي د امير محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان له ماتې څخه وروسته بيا کابل ته راغی او په تخت باندې کښېناست. امير شېرعلي خان يو پوه او هېواد پالونکی پاچا و، دی په افغانستان کې د نوي تمدن رامنځ ته کوونکی پیژندل کېږي. په ۱۸۶۹ زېږديز کال کې له **بوتانوي هند نه لېدنه وکړه، مینه یې د لوېديځ تمدن او ټکنالوژۍ په برخه کې ډېره شوه او هغه یې وهڅاوه چې په يو شمېر کورنيو اصلاحاتو باندې لاس پورې کړي او د افغانستان سياسي يووالي ته نوی رنگ او څېره ورکړي.**

د نوي تمدن پیژندنه:

امير شېرعلي خان د لوی مدنیت بنسټ ایښودونکی او د هېواد د فرهنگي او صنعتي وضعې بدلونونکی پیژندل شوی، د اروپا له صنعتي انقلاب سره سم، په افغانستان کې د اصلاحاتو لاره هواره شوه. د دې لارې له مخکښانو څخه یو سید جمال الدین افغان و، چې د هېواد د عصري کولو تگلارې یې پیل کړې. امير شېرعلي خان د خپلواکۍ د ساتلو او د پردیو د تېرې د مخنیوي لپاره زه کسيز لښکر جوړ کړ او هغه یې په اتو پونو کې ووېشه. د شمس النهار جریډه یې خپره کړه او چاپ خونې یې هېواد ته راوړلې. د توپونو او توپکو د جوړولو لپاره یې کارخانې جوړې کړې. لومړنی ټولنیز ښوونځی یې پرانیست چې ملکي او پوځي څانګې یې درلودې. په دې خوځښت سره یې د پوهنې د کچې

د راتپیلو مخنیوی وکړ. پورسته خانې یې جوړې کړې، د کابل په اوسني شپږوور کې یې د پورخیانو لپاره د نوي ښار بنسټ کېښود. د مالیاتو ورکول له وجې نه په نقلو بدل شو، د عدالت د رامنځ ته کولو لپاره یې په خوځو اقداماتو لاس پورې کړ. ظالمانه او چپاولگر حکام یې له منځه یوړل. د هېواد اداري تشکیلات یې په نوي بڼه بدل کړل او د افغانستان لومړنی کابینه یې د وخت صدر اعظم سید نور محمد شاه په مشرتابه جوړه کړه. هغه مخالفتونه چې د هېواد په شاوخوا کې موجود وو له منځه یې یوړل او وروسته یې وغوښتل چې انګرېزان د خپل دولت د پېژندنې لپاره اړ کړي.

انګرېزانو د دوستۍ شرایط د خپلو استعماري مقصدونو لپاره طرح کړل. انګرېزانو هیله درلوده چې خپل استازي په کابل، کندهار او هرات کې د تل لپاره پاتې کړي چې د روسانو حرکات له نږدې څخه وڅاري. سربېره پر دې یې وغوښتل امیر دې ته اړ کړي چې د انګرېزانو دولت د خپل د ځان ملاتړي ونیي. خو امیر شېرعلي خان ددوی د غرض نه ډکو فکر وکړ ته ارزښت ورنه کړ، او د انګرېزانو په ځواب کې یې وویل: زه د افغانستان خاورې ته ستاسو د سیاسي او پوځي استازو په راتګ پر تاسو اعتماد نلرم، د دې طرحې په پلمه به یوه ورځ زما پر هېواد تېری وکړي.

امیر شېرعلي خان د انګرېزانو سره په معمولي ډول خپلې اړیکې وساتلې. له روسیې سره چې په منځني آسیا کې یې د پرمختګ په تمه وو د افغانستان نږدې کېدو، وضع یې کړکېچنه کړه او د افغان او انګلیس د دویمې جګړې پلمه برابره شوه او هغه څه چې د دې جګړې اور ته یې ډېر قوت وروباښه د د شېرعلي خان له خوا ولیعهد په توګه د خپل کمکي زوی شهزاده عبدالله ټاکنه وه. دې موضوع شهزاده یعقوب خان یې اندازې خورشینې کړ، نو په بلوګانو او سرغړونو یې پیل وکړ، خو امیر شېرعلي خان دغه سرغړونې ارامې کړې. انګرېزانو له یوې خوا له دې موضوع نه ګټه واخیستله او له بلې خوا د روسانو پرمختګ منځني اسیا ته په تېره بیا د هغوی له خوا د خپوږي او مروی نیولو، د انګرېزانو پاملرنه د افغانستان پر لوري ډېره کړه. هغوی په خپل وار سره بلوچستان چې د افغانستان یوه برخه وه لاس ته راوړه. چې دې تېري د امیر کرکه د انګرېزانو په وړاندې دوه برابره کړه او په دې توګه پر افغانستان د انګرېزانو دویم یرغل پیل شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو باندي ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سید جمال الدین افغان د شخصیت او د نوي تمدن د پیژندګلوي په اړه او دویمه ډله دې د امیر شېرعلي خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې بیان کړي.

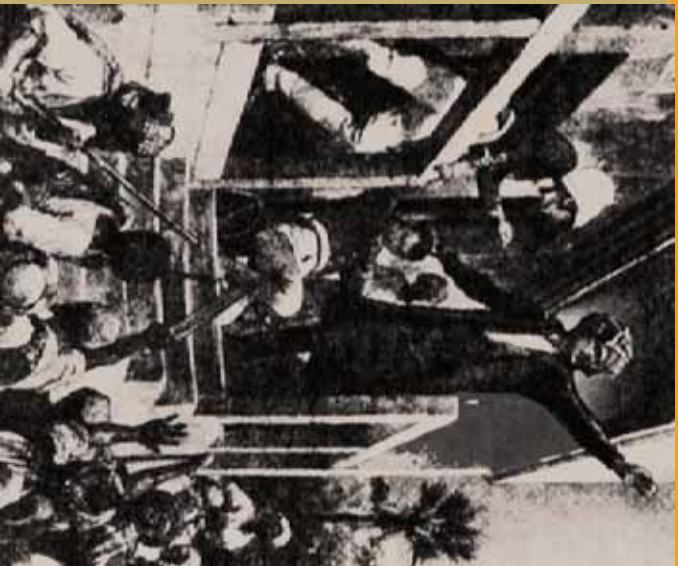
پوښتنې:

- ۱- امیر شېرعلي خان په کوم کال کې واک ته ورسېد او د هغه واکمني له کومې نړېوالې پېښې سره سمون درلود؟
- ۲- امیر شېرعلي خان د کومو کسانو په مرسته د لومړي ځل لپاره عصري تګلارې پلي کړې؟
- ۳- د امیر شېرعلي خان د نوي تمدن رامنځ ته کولو او کورنیو اصلاحاتو په اړه چې څه پوهیږئ وېي لیکئ.

د ټولګي نه د باندي فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د امیر شېرعلي خان د نوي تمدن مورخې او د هغه د تګلارو په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

ایا پر افغانستان د انگریزانو د دویم تېري په اړه معلومات لری؟

تېر لوست د امير شېرعلي خان دویم ځل سلطنت ته ځانگړی شوی و، په دې لوست کې به پر افغانستان د انگریزانو د دویم ځل تېري په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د پېښور په کنفرانس کې د صدر اعظم سید نور محمد شاه اوردې ملاکړې سر ته و نه رسېدلې، خپله صدر اعظم هم د کنفرانس په بهیر کې ناروغ او په پېښور کې مړ شو. په دې وخت کې روسي یو کس سفیر چې جنرال ستيلا توف نومېده کابل ته راواستاوه. د دې سفیر را تگ، د هند سیاستوال پور انډېنمن کړه، د پورتانوي هند چارواکو د خپلو گټو د خوندي ساتلو پوځي لار پر افغانستان تېری وباله او دویم ځل یې په تېري لاس پورې کړ. د انگریز عسکرو له بشپړو تجهیزاتو سره د ۱۸۷۸ زېږدیز کال د نوامبر په ۲۰ مه نېټه د خیبر درې له لارې په کومه او بولان د افغانستان په پورلې باندې تېری وکړ. امیر شېرعلي خان د خفگان په حال کې کابل پرېښود، د روس د مرستې په تمه هوار شريف ته ولاړ او په هغه ځای کې یې د ۵۸ کلو په عمر په ۱۸۷۹ زېږدیز کې د ناروغۍ له امله له نړۍ څخه سترگې پټې کړې. دده تر مړینې وروسته په کابل کې حالات خړ پر شول. هېواد او خلک په یوه سیاسي تشه کې پاتې شول. انگریزانو او د هېواد دښمنانو پرمخگ وکړ. په دې وخت کې ځینې سردارانو، شهزاده محمد یعقوب له اته کاله بند څخه وروسته له زندان نه راوايست او د پاچا په توگه یې ومانه.

د امیر محمد یعقوب خان واکمني

امیر محمد یعقوب خان په داسې مهال کې پاچاهي ته ورسېد، چې د انگریزانو لښکر په عصري وسلو سمبال و او افغانستان یې د یرغل په پایله کې تر خپلې ولکې لاندې راوست. نوموړی یې گندمک ته چې د انگریزي لښکر ځای و پرته او د گندمک ترون یې په ۱۸۷۹ کال د می په ۲۶ نېټه له انگریزانو سره لاسلیک کړ. د گندمک ترون په داسې حال کې لاسلیک شو، چې په ټول هېواد کې گډوډي روانه وه او امیر محمد یعقوب خان

امير محمد يعقوب خان

هم د کابل په ښار کې د نورو کسانو تر سيوري لاندې ژوند کاوه. هغه په ټول هېواد کې د پاچا په توگه پېژندل شوی نه و، نو له دې امله دغه تړون حتمي ارزښت نه درلود. د همدې تړون په بنسټ خيبر، کورمه، پښين او سيالکوټ له افغانستان نه بېل او د پوښتاني هند يوه برخه وگرځېده. د افغانستان سياسي خپلواکي هم له خطر سره مخامخ شوه. انگرېزانو يو کس چې د سرلويس کيوټاري په نامه يادېده او د گندمک تړون د لاسليک کولو پر مهال يې د انگرېزانو استازيتوب کاوه، په کابل کې د انگرېزانو د استازي په توگه وټاکه او د انگرېزانو تر استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځلې پر ځلې شول. د افغانستان خلکو د همدې حال په ليدلو سره د يرغلگرو په وړاندې پاڅون وکړ، د کيوتاري په کور باندې يې يرغل وروړ او هغه يې ورواړه. په همدې توگه يو ځل بيا د افغانستان د نيولو په اړه د يرغلگرو فتنه شنه شوه. امير محمد يعقوب

د مجاهدينو مخکښانو لکه محمد جان خان وردگ، ملا مشک عالم، صاحب جان ټره کي، سردار محمد ايوب خان، محمد عثمان خان صايي او نور په بېلابېلو سيمو کې په تېرې کورونکو باندې يرغلونه وکړل. د هغو جگړو له ډلې څخه يوه چې د انگرېزانو لښکر يې ډېر خواشيني کړي وه، د ميونډ جگړه وه. په دې جگړه کې د افغاني ځواکونو مشري د امير شېرعلي خان د زوی سردار محمد ايوب خان په غاړه وه. په ۱۸۸۰ زېږديز کال د جولای په ۲۷ مه نېټه د ميونډ په ډگر کې سخته جگړه پېښه شوه چې د مبارزينو په بري او د انگرېزانو په سختې ماتې سره پای ته ورسېده. په دې مشهوره جگړه کې، چې د انگرېزانو حکومت يې په هند کې ولږزوه، د افغانانو ښځو هم برخه اخيستي وه. پېچلې هلاکي د ميونډ د جگړې په ډگر کې د ملي لښکر د شهيد شوي پير غنچي پر ځای ملي بيغ په خپله اوږه راپورته کړ او دې لنډې په وېلو يې د افغاني لښکر وښي د جگړې په ډگر کې په جوش راوستي.

که په ميونډ کې شهيد نه شوي خدا يوزو لالپه يې ننگي ته دي ساتينه

د کابل خلکو د پاڅون په پايله کې د شېرپور په سيمه کې د انگرېزانو قواوې کلابندي کړې، تردې چې امير عبدالرحمن خان چارويکا ته راورسېد او انگرېزانو چې خپل ځان يې په تنگسيا کې وليد نو د مجبوريت له امله يې د هغه هرکلی وکړ او نوموړي امير خان د پاچاه په توگه اعلان کړ. پدې توگه جنرال رابوټس کابل پرېښود او امير عبدالرحمن خان د کابل په گانۍ کښېناست.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دي پر افغانستان د انگرېزانو د تېرې په اړه او دويمه ډله دي د ميونډ د جگړې د پايلې په اړه خبرې وکړي او د خپلو خبرو لنډيز دي ټولگيو لور ته وړاندې کړي.

پوښتني:

- ۱- انگرېزانو څه پلټنه کړل او په افغانستان يې تېرې وکړې؟
- ۲- د گندمک تړون په کوم کال کې لاسليک شو او کومې سيمې د افغانستان له خاورې نه بېلې شوې؟
- ۳- د ميونډ د جگړې په اړه لنډه معلومات ورکړئ.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دي د گندمک د تړون په اړه د کورنۍ له مشرانو نه معلومات ترلاسه او په ټولگي کې دې بيان کړي.

درېم څپرکی

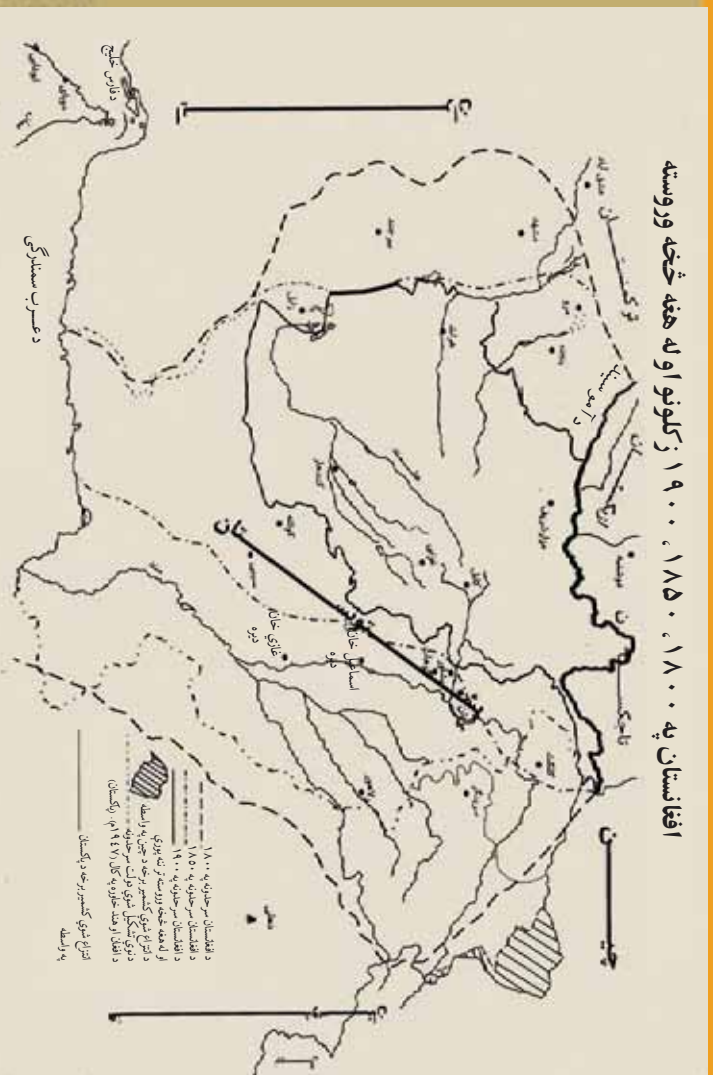
د افغانستان تاریخي پېښې له ۱۸۸۰ ز څخه تر ۱۹۷۳ ز کلونو پورې

د درېم څپرکي موخې

- په افغانستان کې د مرکزي ځواک د ټينګښت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د مشروطيت د غورځنگ تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د خپلواکۍ د بيا اخیستلو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د هموکراسۍ د لسيزې د تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

د مرکزي واکمنۍ په ټینګښت کې د امیر عبدالرحمن خان ونډه څه وه؟

افغانستان په ۱۸۰۰، ۱۸۵۰، ۱۹۰۰ ز کلونو او له هغه څخه وروسته

په تېر لوست کې مو د امیر محمد یعقوب خان او د ډیورن د کرښې په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د امیر عبدالرحمن خان واکمني وڅېړو.

د عبدالرحمن خان

د انګلیسانو له ماتې سره سم په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د انګلیسانو او امیر عبدالرحمن خان ترمنځ لیکني رایکني او اړیکې پیل شوې. د دغو اړیکو په لړ کې د انګلیسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت وپېژندل شو. افغانستان هم د دغو اړیکو د ټینګښت او دوام لپاره یو پلاره یو پلاوی وټاکه. د افغاني پلاوي په یوه وینا کې راغلي چې: ملت له پخوا څخه عبدالرحمن خان د خپل پاچا په توګه ټاکلی و.

امیر عبدالرحمن خان

امیر عبدالرحمن خان کله چې د پاچاهي اعلان وکړ د انګریزانو تیربو پر افغانستان باندې ډېرې ستونزې رامنځته کړې وې، کابل خپل ارزښت د پلازمینې په توګه له لاسه ورکړی و. له دې چې انګریزان د امیر عبدالرحمن پاچاهي په رسمیت پېژني ورڅخه مننه کوي. د مرکز او سیمو ترمنځ ادارې او سیاسي اړیکې موجودې نه وې. د پوځ او امنیتي ځواکونو سیستم په هېواد کې له منځه تللی و. اقتصادي وضع ناسمه او دولتي خزانې تښتي وې. د انګریزانو پرضد د جنګ له امله د هېواد صنعتي او کرنيزي چارې زیانمنې شوې وې. په داسې حالاتو او شرایطو کې امیر عبدالرحمن خان د دوه دنلو په سرته رسولو مسوول ګاڼه.

لومړی د مرکزي ځواکمن او خپلواک دولت جوړونه او دویم ټولنیز اصلاحات. امیر عبدالرحمن خان د دغو دوو دنلو د سرته رسولو لپاره له هېڅ ډول اغېزناک عمل نه مخ واړه او نه واره. د دولتي ادارو د جوړښت او د بیا رغونې د بهیر څارنه یې پیچله کوله. ناضروري ادارې یې لغوه کړې، چې د تشکیلاتي ګڼې ګونې لامل شوې وې. دولتي چارواکي یې د ورسپارل شویو دندو مسوول ګڼل. مامورینو باید له هر ډول اشتباه نه لاس اخیستی وای. د دولت حکامان د امیر په فرمان پورې تړلي وو، چې په حقیقت کې یې د قانون بڼه درلوده. هر ډول ډله ییز او په یوازې توګه مقاومت د هېواد په

هره گوښه کې له منځه يوړل شو. د مرکزي حکومت د احکامو او امر وړې کول په لاره کې يې له هيڅ ډول نرمښت څخه کار نه اخيست.

افغانستان پوځي تشکيلاتو ته سخت اړ و. امير عبدالرحمن خان تر ډېره حمله د پوځ په سمبالولو او جوړښت کې کوښښ وکړ. څه د پاسه نړۍ زړه کسيز منظم پوځ يې جوړ کړ. د دغه پوځ په واسطه يې وکولای شول يو ځواکمن، غښتلی مرکزي دولت رامنځته او په ټول هېواد کې امنيت ټينگ کړي. استخباراتي اداره چې د امنيتي پوځونو له يوې سترې او مهمې ادارې څخه گڼل کېده، د امير په واسطه اداره کېده.

امير عبدالرحمن خان د پوځي موخو او د مرکزي دولت د غښتيا لپاره پيسو ته اړتيا درلوده. د لگښتونو د پوره کولو يوه لاره هم د ماليو زياتول وو، ماليات يې وضع کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توگه يې تر لاسه کول.

د امير عبدالرحمن خان له مهمو کارونو څخه يو هم د **کافرستان** د خلکو مسلمانول او په نورستان باندې يې د نامه بدلول وو. د لومړي ځل لپاره د اسلام سپېڅلی دين په ۱۸۹۱ زېږيز کال نورستان ته ورسېد. غلام حيدر خان چې د ننگرهار والي و، خلکو ته يې وويل چې د دولت موخه دا دی چې له نورستان څخه بدخشان ته لاره جوړه کړي. د دغه خبر له خپرولو سره سم د اسلام د مبارک دين د تبليغ چارې په نورستان کې پيل شوې. د اټه مياشتو په موده کې د اسلام مبارک دين په نورستان کې خپور او د دغې سيمې پخوانی نوم (کافرستان) په نورستان واړول شو.

امير عبدالرحمن خان له اروپايي هېوادونو سره په اړيکو کې پرترازي دولت باوري نه و او له ايران سره يې په سياسي اړيکو کې د بېطرفۍ دريځ غوره کړ. په ۱۸۸۸ زېږيز کال کې د سرحدې کرښو د ټاکلو په وخت کې انگليسانو د ايران پلوي وکړه، دغه کار د دې لامل شو چې د افغانستان او ايران ترمنځ اړيکې سړې شي.

د امير عبدالرحمن خان په بهرني سياست کې د هغه يوه لويه تېروتنه له انگليسانو سره د ختيځو او سويلي سرحدې کرښو ټاکل وه.

د دغې دورې د ناخوالو پېښو څخه يوه هم د افغانستان د ختيځ او سويلي پولو ټاکل د ډيويزنډ د کرښې په واسطه وه. مار تيمو ډيويزنډ په ۱۸۹۳ زېږيز کال د انگرېزانو له خوا د يو پلاوي په مشرۍ د برېتانوي هند او افغانستان تر مينځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و. نوموړي د بریتانوي هند او افغانستان تر مينځ پوله په خپله وټاکله او د سياسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان رټله. چې هېڅکله د افغانستان د خلکو له خوا دغه پوله منل شوې نه ده.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې په افغانستان کې د دولتي ځواک د غښتيا په اړه او دويمه ډله دې د امير عبدالرحمن خان په دوره کې د افغانستان د سرحدې کرښو د ټاکلو په اړه خپل نظريات او وړانديزونه ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتني:

- ۱- سلطنت ته د امير عبدالرحمن خان د رسېدو په اړه څه معلومات لرئ؟ ونې ليکئ.
- ۲- امير عبدالرحمن خان خپله اداره څنگه سمباله کړې وه، په دې اړه خپل معلومات وليکئ؟
- ۳- د ډيويزنډ د کرښې په اړه څه معلومات لرئ؟ ونې ليکئ.

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د امير عبدالرحمن خان د دورې په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ په اړه څه پوهیږئ؟

حبیب الله خان

په تېرلوست کې مو د مرکزي واکمنۍ په غښتلیا کې د امیر عبدالرحمن خان رول او د هغه د پایلو په اړه معلومات تر لاسه کول، اوس د امیر حبیب الله خان سیاسي واکمني تر څېړنې لاندې نیسو.

امیر حبیب الله خان اتلس کاله پاچاهي وکړه. د هغه په وخت کې افغانستان یو غښتلی بوځ درلود، او مرکزي حکومت په ټول هېواد باندې حاکمیت درلود. بشپړه ارامي او امنیت موجود او د دولتي نظام بنسټ اېښودل شوی و. د دربار په اداري تشکیلاتو کې درې ډوله منشیان موجود وو، چې د حضور منشي، بهرني منشي او کورني منشي به بلل کېدل. د (دارالعدالت) په نامه یوه اداره هم موجوده وه. مالي چارې د مستوفي الممالک له خوا اداره کېدلې او پوځي چارې په خپله امیر کنټرولولې.

امیر حبیب الله خان د خپلې پاچاهۍ په لومړۍ مرحله کې په مذهبي څېره کې رابښکاره شو. د ښځو بې ځایه تگ راتگ یې په سپېڅلو ځایونو کې منع کړل. د خرابات په سیمه کې یې له ښځینه نڅاګرو څخه وغوښتل، چې له دې کار څخه لاس واخلي.

د روژې په مبارکه میاشت کې یې بېوزلو خلکو ته روژه منلې ورکاوه. نوموړي په ۱۹۰۲ زیږدیز کال کې د (سراج المله والدین) لقب وگاټه.

امیر حبیب الله خان پاچاهي ته تر رسېدو وروسته په کورنیو چارو کې په یولر اصلاحاتو لاس پورې کړ. د مریانو د څرخولو او اخیستلو د منع کولو امر یې خپور کړ او د زندانیانو د دوسیو په څېړلو یې پیل وکړ. نوموړي لارښوونه وکړه، چې د تعلیم پر ځای دې شرعي مجازات پلي کړل شي.

امیر حبیب الله خان د مانیو له ودانولو سره مینه درلوده، د هغه وخت ټبرې جوړه شوې مانۍ د هغه په نامه

نومول شوي دي، چې د سراج رباطونه، قلعه السراج په لغمان کې، سراج العمارة په ننگرهار کې او سراج المصار په جبل السراج کې نومونه يادولای شو.

امير حبيب الله خان په يوه عام مجلس کې داسې ويلي و: "د دولت پرمختگ د علم له پرمختگ پرته ناشونی دی، زه قصد لرم، چې په هېواد کې ښوونځي جوړ کړم، نو په دې اړه د نظر د خاوندانو وړاندېزونه او نظريې په ليکلې توگه غورام". په ۱۹۰۳ زېږديز کال د حبيبي لېسې په بنسټ ايښودلو سره د فرهنگي مسألو او نوي پوهنې بنسټ هم کېښودل شو. دغې لېسې درې دورې درلودې يعنې لومړنۍ، منځنۍ او وروستۍ. د حربي ښوونځي بنسټ هم په ۱۹۰۹ زېږديز کال کې کېښودل شو، چې درې اعداد په او درې حربي ټولگي يې لرل. په دغه ښوونځي کې نظري او عملي ښوونې د نصاب يوه برخه گڼل کېده او د ښوونې چارې يې د افغاني او ترکي ښوونکو له خوا پرمخ بيول کېدې.

د امير حبيب الله خان په دوره کې صنعت ته هم پاملرنه وشوه. د څرنگۍ کارخانه جوړه او په کار يې پيل وکړ چې د وسله والو پوځونو د اړتيا وړ توکي يې تيارول. په ۱۹۱۳ زېږديز کال کې د وړيو اوښودلو د کارخانې بنسټ کېښودل شو. د دې کارخانې له توليداتو څخه د پنځوسو زرو پوځيانو د پوځي جامو اړتيا پوره کېده. پوځي روغتون هم د حبيب الله خان په دوره کې په کار پيل وکړ، چې تر ملکي روغتون کوچنی و. دغه پوځي روغتون د هندي ډاکټرانو تر څارنې لاندې خپل کارونه سرته رسول.

امير حبيب الله خان په ۱۹۱۹ زېږديز کال د لغمان د کله گوش په سيمه کې په مرموز ډول ووژل شو. د هغه تر مرگ وروسته د هغه ورور نصير الله خان سمدلاسه په جلال اباد کې د پاچاهۍ اعلان وکړ، خو د امير زوی "امان الله خان" چې هغه مهال په کابل کې و د ځينو عالمانو او مشرانو په مرسته په کابل کې پر تخت کېښاست او د هېواد چارې يې په خپل لاس کې واخيستې.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د امير حبيب الله خان د اداري جوړښت په اړه او دويمه ډله دې د هغه وخت د صنعت په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- ۱- د امير حبيب الله خان د دولتي جوړښت په اړه څه معلومات لرئ؟ وپي لیکئ.
- ۲- د امير حبيب الله خان وينا د هېواد د پرمختگ په اړه څه وه؟ وپي لیکئ.
- ۳- د امير حبيب الله خان په دوره کې د صنعت په اړه څه معلومات لرئ؟ وپي لیکئ.

د ټولگي نه د باندني فعاليت:

زده کوونکي دې د هغو ودانيو انځورونه راټول کړي، چې د امير حبيب الله خان په دوره کې جوړې شوې دي او بيا دې ټولگي ته له ځانه سره اورېي.

د افغانستان خلکو څرنگه له انګریزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟

په تېر لوست کې مو د امير حبيب الله خان د پاچاهۍ په اړه او د لغمان د کله گورش په سيمه کې په نامعلوم ډول د هغه ډوډلو په اړه مو معلومات ترلاسه کړل.

په دې لوست کې به د خپلواکۍ په لاره کې د افغانانو برباليتوب تر څېړنې لاندې ونيسو. شهزاده امان الله خان د خلکو د ملاتړ په ترلاسه کولو سره وکولای شو، چې په ۱۹۱۹ زېږديز کال کې چې له ۱۲۹۸ هجري لمريز کال سره سمون خوري خپله پاچاهۍ اعلان کړي.

امان الله خان د افغانستان خلک د خپلو اعلاميې په وسيله واک ته له خپلو رسېدلو نه خبر کړل. د دغې اعلاميې په يوه برخه کې راغلي دي: "کله چې د افغانستان لوی ولس د پاچاهۍ تاج زما پر سر کېښود نو ما له ځانه سره هډوکړ، چې د افغانستان دولت بايد لکه د نورو دولتونو په څېر خپلواک او ښتلی وي، د دې خاورې اوسېدونکي له هر ډول يرغل څخه په امن او د قانون او مقرراتو پابند اوسي. زموږ هېواد او وگړي يې د نړۍ د نورو وگړو ترمنځ خپل ځای بيا وموندی. ای غيرتمند او هوښيار ولس! د خپل دين، دولت او ولس په ساتلو کې وښی اوسئ او د هېواد په ساتنه کې هڅه وکړئ".

امير امان الله خان په ۱۹۱۹ زېږديز کال د عدالت د رامنځ ته کولو په شعار ورکولو سره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړ. د لسو شپاوو ورځو په موده کې ټولو ولايتونو له پاچا سره بيعت وکړ او د خپلواکۍ غوښتنې غږونه په ټول

افغانستان کې پورته شول.

د امان الله خان ادارې د انگلیسي پوځونو د احتمالي خطرونو د مخنیوي لپاره خپل پوځونه په سرحدې سیمو کې ځای پر ځای کړل. سره له دې چې د قوماندې او ادارې لوی مرکز په هېواد کې څرنگه چې ورته اړتیا وه شتون نه درلود او استعماري ځواکونو له مالي او تخنیکي اړخه هم برلاسي لرله، په جنګي موضوعاتو کې یې هم سره سمون نه درلود. د افغانستان خلک د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره په درې گونو جبهو کې د سردار اعتماد الدوله سردار عبدالقدوس خان په مشرۍ د قندهار، جنرال صالح محمد خان د ننګرهار او سپه سالار سردار محمد نادر خان د پکتیا په ولایت کې خلک سره راټول او یو ځای کړل او د کلکو جګړو په ترڅ کې پر انګرزانو یرغل وکړ، انګرزان د افغانستان د خپلواکۍ بیا لاسته راوړلو ته اړ شول. د متارکې د اعلامولو وروسته علی احمد خان چې د کورنیو چارو وزیر و په ۱۹۱۹ زیږدیز کال کې هند ته ولاړ. کله چې راولپنډۍ ته ورسېد د انگلیسي پلاوي له مشر همپټن گرافت سره یې خبرې اترې پیل کړې او په هماغه کال کې یو تړون لاسلیک کړ چې په دې توګه د افغانستان خپلواکي د انګرزانو له خوا په رسمیت وپېژندل شو.

امان الله خان واک ته له رسېدو سره سم په یو شمېر اصلاحاتو یې لاس پورې کړ. دغو اصلاحاتو دوه پړاوونه درلودل، لومړی پړاو یې د ۱۹۱۹ او ۱۹۲۴ زیږدیز کلونو ترمنځ او دویم پړاو یې تر ۱۹۲۸ ز کال پورې اړوند شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د خپلواکۍ د کورنیو او بهرنیو لاملونو او دویمه ډله دې د امان الله خان د کورنیو او بهرنیو تګلارو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتي:

- ۱- امان الله خان څنګه واک ته ورسېد بیان یې کړئ؟
- ۲- د امان الله خان د اعلامیې د جړناتو په اړه خپل معلومات ولیکئ؟
- ۳- د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په څو پړاوونو کې اصلاحات ترسره شول؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مور او پلار څخه د هېواد د خپلواکۍ په اړه معلومات ترلاسه او بیا دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

د امان الله خان د مسافرتونو بریاوې څه وې:

په تېر لوست کې مو د انګلیسي یرغل پر وړاندې د هېواد خلکو بریاوې، چې په پای کې د خپلواکۍ او اصلاحاتو د رامنځته کېدو لامل شوې ولوستلې، په دې لوست کې به د امان الله خان د سفرونو بریاوې وڅېړو.

د نړۍ اسیایي او اروپایي هېوادونو ته د امان الله خان سفرونو اته میاشتې وخت ونیوه. په دې وخت کې پاچا ۳۸ کلن و. پاچا د کندهار او چمن له لارې بریتانوي هند ته ولاړ او پراخ هرکلی یې وشو. د امیر امان الله خان په ویناوو کې د استعماري ضد احساس ښکاره و او خلک یې د یووالي ارزښت ته رابلل.

امیر امان الله خان د خپلواکۍ په اړه داسې ویل: «خپلواکي نه ورکول کېږي، بلکې اخیستل کېږي.»

امیر امان الله خان مصر ته یې هم سفر وکړ، د قاهرې ښاریانو یې هرکلی وکړ. د مصر سرکونه او علمي او تاریخي ادارې یې ولیدې، له مصر څخه ایټالیا ته ولاړ او هلته یې د ایټالوي هواپازانو سره خبرې اترې وکړې.

امیر امان الله خان په فرانسه کې د لرغونپوهانو او ختیځپوهانو له شورا سره ویل او یو فرهنگي تړون یې هم لاسلیک کړ. د فرانسې وروسته المان ته ولاړ. په المان کې د صنایعو خاوندانو د امان الله خان هرکلی وکړ. د هېواد د خپلواکۍ لسمه کلنیزه یې په المان کې ولمانځله. په المان کې د تم کېدو پر مهال یې شپږ میلیونه مارکه د پور په ډول ترلاسه کړ او هغه یې د تخنیکي کمپنیو د سامان الاتو په اخیستلو او د جنگي تجهیزاتو په پېرودلو ولگول.

انگلیسانو هم د امان الله خان هرکلی وکړ. امان الله خان د انگلیسانو علمي مرکزونه ولیدل، دغو ادارو امان الله خان ته د حقوقو د افتخاري ډاکټرۍ علمي لقب ورکړ. امان الله خان د روسیې پوځي او صنعتي ښوونځي وکتل او د هغه هېواد له نړیو بریاوو سره آشنا شو. امان الله خان ته په ترکیه کې د مصطفی کمال اتاترک له خوا د «ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر» لقب ورکړل شو. د ایران هېواد ته د امان الله خان سفر د دواړو هېوادونو د دوستۍ د ټینګېدو لامل وګرځېد. افغانستان ته د راتګ پر مهال پاچا امان الله خان وویل: «زموږ هېواد د نړۍ ارزښتناکې شتمنۍ لري او څه چې نه لري هغه یوازې پوهه ده چې باید ترلاسه یې کړي».

د امان الله خان د سفرونو د بریاوو له جملې څخه د نړۍ له نورو هېوادونو سره د اړیکو ټینګول، د دفاعي مهارتونو د کیفیت لوړوالي، د نړیو ولسو پیرونده، د صنایعو د پرمختګ د لارو چارو برابرول، له ټکنالوجۍ څخه په سمه توګه ګټه اخیسته او د امان الله خان د نړیوال اعتبار د پیاوړتیا یادولای شو.

امان الله خان د سفر وروسته خپلو اصلاحاتو ته دوام ورکړ ولي دغو اصلاحاتو د یوشمېر کورنیو او بهرنیو کړیو له ګټو سره سمون نه درلود. په هېواد کې سره له دې چې د لویې جرګې پرېکړې یې هم منلې وې، خو په عملي ډګر کې د هېواد په ګوټ، ګوټ کې د معینو بهرنیو کړیو په لمسون خلک د امانی اصلاحاتو پر ضد راپاڅول. په همدې وخت کې ځینې ډلې سره یو شوي او په هېواد کې یې د امانی اصلاحاتو محضه ونیوله، چې په پایله کې د هېواد په برخه لیک کې اړ او دور مسلط شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې خپلواکۍ ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د امان الله خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي.

پوښتي:

- ۱- په فرانسه کې فرهنگي تړون د چا له خوا اسلیک شو؟ ویي لیکۍ.
- ۲- پاچا امان الله خان ته د کوم مشر له خوا د "ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر" لقب ورکړی شو؟ ویي لیکۍ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

خو زده کوونکي دې د امان الله خان د دورې د فرهنگي مسایلو او بریاو په اړه له خپلو لویانو نه پوښتي وکړي او بیا دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

حبيب الله کلکانی څرنگه واک ته ورسېد؟

په تېر لوست کې مو امان الله خان ته د نړۍ د هېوادونو د مشرانو د هرکلي په اړه ولوستل، په دې لوست کې به د حبيب الله کلکاني واکمني ته د رسېدلو په څرنگوالي خبرې وکړو.

تاريخ پوهان د دې مخالفونو لاملونه اقتصادي وروسته والي، د سياسي او ټولنيز شعور ټيټه کچه، د امني ټولنيز او اقتصادي اصلاحاتو بهير، پر ديني عالمانو باندې د مقرري بنديزونو، د کاليو بدلون، چې دا ټول د خلکو د غوسې لامل شو.

حبيب الله کلکاني چې د سقاو زوی په نامه مشهور دی، د يو شمېر کسانو له خوا يې ملاتړ وشو او حبيب الله کلکاني ته يې د (خادم دين رسول الله) لقب ورکړ. همدا رنگه ځينو هغو کسانو د حبيب الله کلکاني ملاتړ وکړ، چې له امني اصلاحاتو سره مخالف وو.

حبيب الله کلکاني په ۱۹۲۹ ز کال (۱۳۰۷ هـ ل) کابل ښار ته راننوت او د نوي جوړ شوي حکومت لپاره يې اعلاميه خپره کړه، چې د فتوا بڼه يې درلوده. د هغه پر او ځانگړتياوې د امنيت اخلاص، د دولتي

شتمینو لوپول او د تجارت وروسته پاتې کېدل وو. په پای کې د حیب الله کلکاني حکومت د ماتي سره مخامخ شو او په پایله کې د محمد نادر خان د حکومت لپاره لاره هواره کړه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د خوځښتونو د پیل او دویمه ډله دې په دې اړه معلومات ورکړي، چې دغه بغاوتونه او خوځښتونه د کومو کړيو په ګټه پای ته ورسېدل.

پوښتي:

- ۱- د لويې جرګې پرېکړې څرنگه او د دې موضوع په اړه د استازو چلند څه و؟
- ۲- د دغه پړاو پاڅونونه د کومو ډلو په ګټه وو؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د دیني عالمانو او خپلو مشرانو څخه د حیب الله کلکاني او د هغه په دوره کې د ټولنیزو ډلو د رول په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې بې له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

ايا پوهپېړۍ چې محمد نادر شاه څرنگه واک ته ورسېد؟

محمد نادر شاه

په تېر لوست کې مو د هغو عواملو په اړه معلومات ترلاسه کړل چې د حبيب الله کلکاني واک ته د رسيدلو لامل شول، په دې لوست کې به د محمد نادر خان د واکمنۍ د څرنگوالي په اړه بحث وکړو.

محمد نادر خان د امان الله خان په وخت کې د سپه سالارۍ دنده درلوده. د افغانستان د خپلواکۍ په جگړه کې يې د سوېلي سيمو د ادارې دنده په څاره درلوده، چې انگليسي پوځونو ته يې سخته ماتې ورکړه. له همدې بري وروسته محمدنادر خان د افغانانو په منځ کې د شهرت څښتن شو. د امانې دولت تر نسکورېدو وروسته په هېواد کې اړو دوږ پيل شو. محمد نادر خان چې د ښه شهرت خاوند و، د امان الله خان پاچا په نامه يې خلک د واک د لاسته راوړلو لپاره په ځان راټول کړل او پکتيا يې د سياسي او پوځي چارو په مرکز تبديله کړه. له بيلا بيلو قبيلو نه يې دولس زره کسه يومتقي او متحد کړل. محمد نادر خان د هماغه وخت د مخورو کسانو د خپلولو سياست خپل کړ. د دغو مخورو خلکو د خپلولو نه يې مورخه د خپل مينځو گډوډيو له مينځه وړل ووه، چې د نهه مياشتنيو کړکېچونو او گډوډيو پر مهال په هېواد کې په سيمه ييزو ځواکونو اوښتي وو.

محمد نادر خان د هېواد ادارې چارې له خپلو ورونيو سره ووېشلې او سردار محمد هاشم خان يې د

لومړي وزير په توگه وټاکه. د نوموړي د صدارت پر مهال يولم تدریجي بدلونونه رامنځته شول. د دغې دورې ځانگړتياوې د سياسي واک ټينگښت په کورنۍ کې و.

د محمد نادر خان د پاچاهۍ په موده کې، چې درې کاله وه، د هېواد امنيتي حالات مخ په ښه کېدو شول او د مرکزي دولت واک هېواد ته په تدریجي توگه پراخه شو. د هېواد په اداري - دولتي جوړښت کې يو ځل بيا هڅه وشوه، چې د امانې گوند د پلويانو ملاتړ ترلاسه شي، چې له شته حالاتو څخه خوښ نه وو. د اصلاحاتو د دوام لړۍ په پخه توگه پرمخ تلله.

محمد نادر خان په ۱۹۳۳ زېږديز کال کې د پوهنې د جشن د نمانځلو پر مهال د نجات د عالي لېسې يوه کس زده کوونکي، چې عبدالخالق نومېده، وورل شو.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې واک ته د محمدنادر خان رسېدو نه مخکې د هغه مهمو کارونو او دويمه ډله دې د هغې دورې د مهمو ځانگړتياوو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتني:

- ۱- محمد نادر خان د خپلواکۍ په جگړه کې کومه دنده درلوده؟ وېي لیکئ.
- ۲- محمد نادر شاه ولې د مخورو خلکو د خپلولو هڅه وکړه؟
- ۳- محمد نادر شاه څنگه وورل شو؟ وېي لیکئ.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د محمد نادر خان د کورنۍ په اړه له خپلو لويانو څخه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولگي کې څرگند کړي.

ايا پوهيرئ چي محمد ظاهر شاه خلوښت كاله پاچاهي وكړه؟

محمد ظاهر شاه

په تېر لوست کې مو واک ته د محمد نادر شاه د رسېدلو د څرنگوالي په اړه ولوستل، په اوسني لوست کې به د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ دوره وڅېړو.

د محمد نادر شاه د مړينې وروسته د هغه زوی محمد ظاهر چې عمر يې تر ۱۹ کلو ډېر نه و، د افغانستان د پاچا په توگه وټاکل شو. د ده د پاچاهۍ په پيل کې د هېواد ټولې دولتي چارې د محمد هاشم خان او د ده د ورورنو په لاس کې وې.

د سردار محمد هاشم خان د صدارت دوره:

سردار محمد هاشم خان د محمد نادر شاه په پاچاهۍ کې د لومړي وزير په توگه وټاکل شو او د محمد نادر خان تر مړينې وروسته يې هم همدغه دنده لرله. نوموړی د اداري سيستم د نوي کولو په هيله هڅه وکړه، چې ملکي جوړښت يوځل بيا اصلاح کړي. اداري جوړښت يې په نائيب الحکومه او اعلي حکومتونو باندې وويشه او خپل اعتباري خلک يې په ادارو او ولايتونو کې په دندو وگومارل.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د افغانستان معارف ته پاملرنه وشوه. که څه هم دغه کارونه د څومره والي او څرنگوالي له پلوه د پام وړ نه و، خو سره له دې هم کولای شو د هغه د خدمتونو له ډلې نه د

افغانستان د ښوونې د وزارت په چوکاټ کې د طب، حقوقو او ادبياتو د پوهنځيو او ځينو ښوونځيو بنسټ ايښودنې ته نغوته (اشاره) وکړو.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د هېواد اقتصادي حالات سم نه شول او خلکو په يو کرکېچن او بد حالت کې شپې ورځې تېرولې. د هېواد په سلو کې نوي وگړي بېرگان و، چې د کرنې او څاروي روزنې په چارو بوخت وو او د هغوی کاري وسايل ټول همافه پخواني وسايل او الات وو.

لومړی وزير شاه محمود خان

د شاه محمود خان د صدارت دوره:

تر دوهمې نړيوالې جگړې وروسته محمد هاشم خان د صدارت دنده شاه محمود خان ته وسپارله. نوموړی د د موکراسۍ د پلار په نامه وپېژندل شو. هغه په کورنيو چارو کې د ټولنيزو، اقتصادي او سياسي بدلونونو په رامنځ ته کولو سره په بهرني سياست کې هم بدلون را منځته کړ. د سردار شاه محمود خان حکومت د نړۍ د هېوادونو په ځانگړې توگه د امريکې له متحده ايالاتو، هند، مصر او نورو هېوادونو سره اړيکې ټينگې کړې. د (ملگرو ملتونو د تخنيکي مرستو او اړيکو اداره) په نامه د ملگرو ملتونو يوه اداره پرانيستل شوه، چې د ملگرو ملتونو د کارپوهانو د پلانونو د طرحې لپاره مناسبې کړنلارې په لاس کې ونيول شوې. د شاه محمود د صدارت پر مهال د ازادو ټولټاکنو د ترسره کېدو، د مطبوعاتو خپلواکۍ، د شورراگانو او سياسي گوندونو د جوړونې لپاره لازم سياسي اقدامات پيل شول. په ۱۹۴۹ زېږديز کال ټولټاکنې ترسره شوې چې په پايله کې يې د خلکو لخوا يو شمېر سياسي څېرو د هېواد ولسي جرگې ته لاره وموندله.

دغه مهال ولسي جرگې د حکومت کړنې څارلې. د خلکو د حقوقو او خپلواکيو خوندي کول او د نويو قوانينو بشپړول د وکيلانو له بربارو څخه شمېرل کېده. د کارونو د ښه پرمختگ لپاره په ځينو ادارو کې، اصولنامې (قانون) جوړې شوې، د ساري په توگه د کار او کارگر لپاره د صنعتي مؤسسو اصولنامه يادولای شو چې د عبدالمجيد زابلي په نوښت جوړه او عملي شوه.

لومړی وزير محمد داود

د محمد داود خان د صدارت دوره:

سردار محمد داود، په اداري چارو کې له پوهو او د لوړو زده کړو لرونکو کسانو څخه ګټه واخيستله. د ۱۹۵۵ زېږديز کال چې د ۱۳۳۴ لمریز کال سره سمون لري تر لومړي جرګې وروسته د تاریخ فکرو کړيو رول کمزوری شو. په دې وخت کې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په منځ کې ځانګړي ځای ترلاسه کړ. محمد داود خان د خپل صدارت په وخت کې د ناپېيلو هېوادونو ملاتړ وکړ او افغانستان د دغه غورځنګ د بنسټ ايښودونکو د يوه غړي په توګه وپېژندل شو.

محمد داود خان د افغانستان د صدر اعظم په توګه لکه جمال عبدالناصر، جواهر لعل نهرو او عبدالرحيم سکارانو د ځانګړي ځای څخه په دې نهضت کې برخمن شو. په دې پړاو کې افغانستان د ملګرو ملتونو په سازمان کې هم پرمختګ وکړ. د هغو کړنو نه يو هم په بهرني سياست د پوهو کسانو ملاتړ د دولت څخه د پاکستان په وړاندې د هغه پالیسي، څارل وو، چې د ډېورنډ د کرښې د تاريخي مسالې په حل باندې ټينګار کاوه. د دغې دورې د اغېزناکو کارونو څخه يو هم د لومړي او دويم پيڅه کلن پلان عملي کول وو. د محمد داود د صدارت په دوره کې اقتصادي پرمختيايي پلانونه طرح او عملي شول. ډېر شمېر لومړي لارې جوړې شوې او هوايي کرښې او ډګرونو ډېروالی پيدا کړ. په فرهنگي او ټولنيز ډول هم بلونونو ته رامنځته شول. په ټولنيزو چارو کې د بنسټو برخه اخيستنه معمول شوه، چې پر ټولنيزو او توليدي چارو يې لوی اغېز وکړ.

محمد داود خان د نړۍ د نورو هېوادونو سره د سوداګريزو اړيکو د ټينګولو او دوام هڅه وکړه. په ۱۳۴۰ هجري لمریز کال کې د هېواد د خپلواکۍ له جشن نمانځلو سره جوخت په کابل کې يو نندارتون پرانيستل شو، په دې نندارتون کې د نړۍ څلورېښتو هېوادونو سوداګريز او توليدي توکي نندارې ته وړاندې شول.

د ډاکټر محمد يوسف د صدارت دوره:

د اساسي قانون تر تصويب وروسته په ۱۳۴۳ هجري لمریز (۱۹۶۵ زېږديز) کال کې د صدارت څوکۍ د کانو او صنايعو د پخواني وزير ډاکټر محمد يوسف د نوماند کېدو لپاره لاره اواره کړه او حکومت

د اساسي قانون پر بنسټ د سلطنتي کورنۍ نه بيل کړای شو.

له ټولنيز او سياسي اړخه هم په هېواد کې ژور بدلونونه رامنځته شول او د اساسي قانون پر بنسټ د بيان د ازادۍ لپاره لاره هواره شوه. د سياسي گوندونو قانون اعلان شو، خو پلي نه شو. له دې ټولو سره سره يو شمېر گوندونو د افکارو په درلودو سره پټ او ښکاره فعاليتونه کول. په دغو سياسي خوځښتونو کې د کابل او ولاياتو ښوونځيو او پوهنتونونو د پام وړ ونډه درلوده. ملي شورا په خپلو جاسو کې پر مهمو ټولنيزو او فرهنگي مسالو بحث کاوه. قوانين يې د ملي گڼو او نړيوالو حالاتو په نظر کې نيولو سره تصويبول. کار په ورځ کې له دولس ساعتو څخه اتو ساعتو ته راټيټ کړای شو. د ښځو حقوقو ته پاملرنه وشوه او د هېواد اتباعو لپاره د کار حق تسجيل شو.

د ډاکټر يوسف د صدارت تر ختمېدو وروسته حکومته يوه بل پسي رامنځته شول چې هر حکومت بيل پروگرامونه تر سره کول. د محمد هاشم ميوندوال، نورا احمد اعتمادي، ډاکټر عبدالظاهر او محمد موسی شفيق په دورو کې د رعاونو، پرمختيايي، فرهنگي او ټولنيزي پروژې پلي کړای شوې.

د ۱۳۵۲ هجري لمريز کال د چنگاښ په ۲۶ مه چې د ۱۹۷۳ زېږديز له جولای سره سمون خوري د يوې سپيني کودتا له لارې، په هېواد کې شاهي نظام نسکور او پر ځای يې په افغانستان کې د سردار محمد داودخان په مشرۍ لومړنۍ جمهوري حکومت جوړ شو.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د محمد ظاهر شاه د سلطنت د وروستيو لسو کلونو په کړنو او دويمه ډله دې د سلطنت په لومړنيو کلونو کې د حکومت فعاليت په گوته کړي.

پوښتني:

- ۱- محمد ظاهر څرنگه واک ته ورسېد؟
- ۲- محمد هاشم خان ولې د ملکي جوړښت په سمون لاس پورې کړ؟
- ۳- شاه محمود خان ته د صدارت پر مهال کوم لقب ورکړ شو؟
- ۴- د ناپيلو هېوادونو بنسټ ايښودونکي څوک و؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره کې د ډموکراسۍ په اړه وپېژنئ او خپل معلومات دې په ټولگي کې ووايي.

خلورم ڇپرڪي

د ڳاونڊيو هجڙادونو معاصر تاريخ

د خلورم څپرکي موخې

- د گاونډيو هيوادونو د جغرافيايي موقعيت سره د زده کونکو پېژندگلوي.
- د گاونډيو هيوادونو د کلتوري ارزښتونو سره د زده کونکو پېژندگلوي.
- د گاونډيو هيوادونو د معاصر سياسي بدلونونو سره د زده کونکو پېژندگلوي.

د چین یاد نړۍ د تر ټولو زیات نفوس لرونکي هېواد په اړه څه معلومات لرئ؟

لکه څنګه چې پوهېږئ زموږ یو ګاونډی هېواد چین دی، مخکې مو د د لومړنیو، منځنیو او نوو پېړیو په تاریخ کې له چین سره پېژندګلوي پیدا کړه. په دې لوست کې به د دې هېواد معاصر تاریخ وڅېړو.

لکه څنګه چې په نقشه کې وینئ، چین په شمالي نیمه کره کې د اسیا د وچې په ختیځه برخه او د آرام سمندرګي په لویځ ساحل کې پروت دی او په نړۍ کې درېم لوی هېواد دی. د خاورې پراخوالی یې تر نهو میلیونو کیلو متر مربعو څخه زیات دی. د چین د سرحدونو اوږدوالی دوه سوه اته وېشت زره اته سوه کیلومتره ته رسېږي. د وګړو شمېر یې د ۲۰۰۶ زکال د سرشمېرنې له مخې یو میلیارد او درې سوه میلیونونو کسو ته رسېدلی و، چې د نړۍ ۲۲ په سلو کې نفوس جوړوي. په دې شمېر کې د هانګ کانګ او ټایوان اوسېدونکي شامل نه دي، چې د چین ۸ په سلو کې وګړي تشکیلوي؛ پلې ۹۲ په سلو کې د خان (هان) نژاد دی چې له پېړیو پېړیو راهیسې په دې هېواد کې استوګن دي. په معاصرو پېړیو کې د منچو دولت د انګلیس سره سوداګري لږه او تر څېړنې لاندې ونیوله د سوداګریزو مقرراتو د نوي کولو غوښتنونکي وو. انګلیسانو هڅه کوله چې د نړۍ سره د هندوستان له لارې خپلې سوداګرۍ ته پراخوالی ورکړي. نو له همدې امله د انګلیس سوداګري د چین سره په همدغو لاملونو ولاړه وه او اساسي مورخینې د تریاکو سوداګرۍ وه. همدارنګه سوداګریزو اړیکو د چین لپاره ښې پایلې نه درلودې او په ۱۸۴۱ - ۱۸۶۰ ز د تریاکو د جګړې لامل وګرځېد.

چاګو سون پات سن: چې د نوي (مادرن) چین د پلار په نامه مشهور دی، د چین لومړی ولسمشر و او د ګوهمین ټانګ د ګوند مشري یې په غاړه وه، هغه وکولای شو چې د منچو د رژیم وروستی جرړې وباسي او په چین کې جمهوري نظام رامنځته کړي. نوموړي د چین وګړي په پنځو نژادي ډلو ووېشل:

۱- خان ۲- منچو ۳- مغولي ۴- ټېټي ۵- خوڼي

د چین هېواد پایتخت د پکن ښار (بیجینګ) دی چې تاریخ یې لرغونو زمانو ته رسېږي او ۳۰۰۰ کلن لرغونی تاریخ لري. دغه ښار ۱۰۰۰ کاله پخوا جوړ شوی دی او اوه پېړۍ مخکې، قوبلاي خان د پکن ښار د خپل ډیلي پلازمینې په

توگه وټاگه او د ۱۹۲۸ - ۱۹۴۹ زېږديز کلونو پرته چې گومين ټانگ خپل پلازمینه نن بيجينگ ته انتقال کړ، تر اوسه د هېواد مرکز دی.

مائو

مائو او د ۱۹۴۹ کال پاڅون:
د ۱۹۴۸ زېږديز کال په وروستيو کې د کمونيستي گوند ځواکونه د چين په شمال او شمال ختيځو سيمو باندې واکمن شول. د ۱۹۴۹ زېږديز کال د جون په مياشت کې د پکن ښار پرته له کوم مقاومته ونیول شول او د کمونست گوند د ځواکونو په کنټرول کې راغی. د همدې کال د اپريل او نوامبر مياشتو ترمنځ د چين ډېر ښارونه پرته له وينو توپيلو او مقاومته د کمونستانو تر واک لاندې راغلل. **چيانکايچک** له خپلو ځواکونو سره ټاپوران ته وتښتېد. د پکن له نيولو او د چيانکايچک د ځواکونو له ماتې وروسته کمونيستي گوند په بشپړه توگه بریالی شو مائو په کال د ۱۹۴۹ زېږديز د اکتوبر مياشتې په لومړۍ نېټه د پکن ښار د **اسماني سولې** په سيمه کې د چين د خلکو جمهوري دولت اعلان کړ. د چين په هېواد کې د **کنفوسيزم**، **ټاؤيزم** او **بوديزم** پر مذهبونو سر بيره د نورو اديانو پيروان هم استوگن دي. ډېر شمېر خلک د يو دين پيروان نه دي، چې تر څو هغه دين په دې هېواد کې رسمي بڼه پيدا کړي.

تر ۱۹۹۰ زېږديز کال وروسته د مذهبي مقدسلو او شعاعرو د نمانځلو لپاره اړينې اسانتياوې برابرې او تالابو ونيول شول. د بيلابيلو مذهبونو پيروانو ته اجازه ورکړل شوه چې خپل مذهبي مراسمو پرته له دې چې نورو اديانو ته ضرور ورسوي، ترسره کړي. په اوس وخت کې د چين په هېواد کې ۴۷ مذهبي موسسې لکه د بوديزم د زده کړو مرکز، اسلامي الهيات، د پورتستان کليسا ښوونيز مرکز، کاتوليک او نوري شته او څه د پاسه دوه سوه زره مذهبي کارپوهان له بيلابيلو څېرونو سره په کار بوخت دي. چينايي ژبه د نورو ټولو ژبو برعکس د الفبا توري نه لري، بلکې د معنی او مفاهيمو يو توگه ده. نن ورځ چينايي ژبه په څو ټولنيزو لاهجو وپشل شوې ده لکه پکني، کانتوني، شانگهاي، د ماندارين ژبه د هېواد رسمي ژبې په توگه پيژندل شوي ده. د چين په هېواد کې د ۱۹۴۸ کال راهې دې خوا څلور ځلي اساسي قانون بدلون موندلی او د دروستي ځل لپاره په کال ۱۹۹۹ زېږديز کې د چين اساسي قانون په ۴ څپرکو او ۱۳۸ مادو کې د چين د ملي کنگرې له خوا تاييد او تصويب شو.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د چين د موقعيت او پلازميني او دويمه ډله دې د چين د مذهبونو او مروجو ژبو په اړه خپل معلومات ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتي:

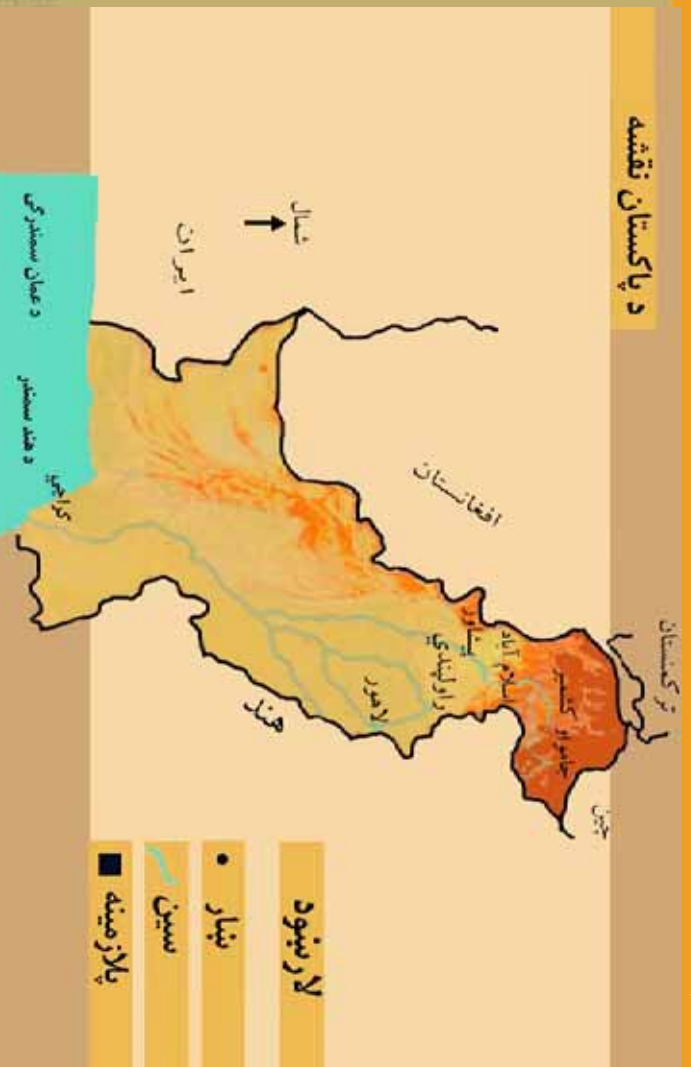
- ۱- چين د نفوس او مساحت له مخې په نړۍ کې کوم ځای لري؟
- ۲- د چين د جمهوري دولت ليک څه ډول دی؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۳- په چين کې رسمي ژبه په کوم نوم يادېږي؟ خپل معلومات وليکئ
- ۴- د چين هېواد معمول او مشهور مذهب کوم دی؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د چين د تجارت او صنعت په اړه له مشرانو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې يې نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

آیا د پاکستان له تاریخ او هېواد سره آشنا یاست؟

د پاکستان نقشه

لکه چې پوهېږئ د پاکستان اسلامي جمهوري دولت له هغه هېوادونو څخه یو دی، چې زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د پاکستان تاریخ سره په لنډ ډول آشنا شئ.

پاکستان د اسیا په سوېل کې پروت دی. پلازمینه یې د اسلام آباد ښار دی. دغه هېواد په سوېلي برخه کې د عربو له سمندرګي سره زر کیلومتره سمندري پوله لري. د دې هېواد سیاسي جوړښت فدرالي جمهوري حکومت دی او له څلورو ایالتونو لکه پنجاب، سند، بلوچستان او

پښتونخوا څخه جوړ شوی دی. د دې هېواد رسمي دین اسلام، رسمي ژبه یې اردو او د پیسو واحد یې پاکستانی روپۍ ده. د نفوس له پلوه د نړۍ اتمه درجه هېواد دی. نفوس یې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه د پاسه یو سلو پنځه شپيته میلیونوکسو ته رسېږي.

پاکستان یو نوی تشکیل شوی هېواد دی، چې نږدې څه دپاسه نیمه پېړۍ عمر لري. کله چې دویمه نړیواله جګړه پای ته ورسېده، محمد علی جناح د پاکستان د خپلواکۍ لپاره ډېرې هڅې وکړې

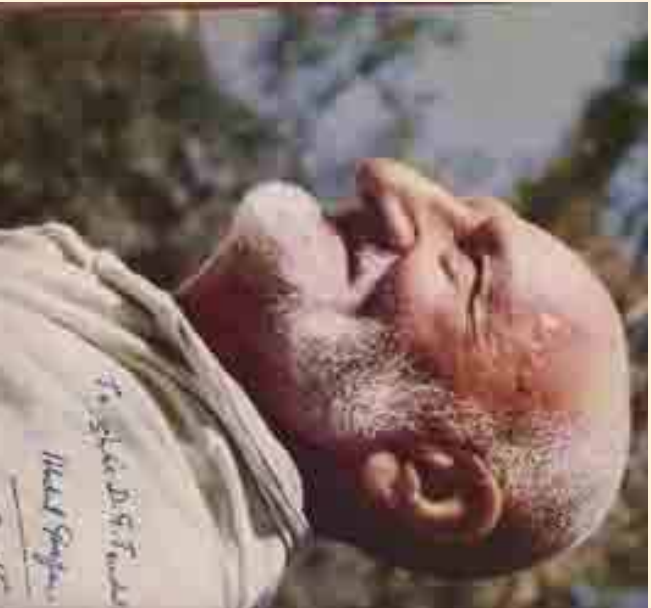

محمد علی جناح

او د بریتانیا دولت هم د هند د نیمې وچې وېش سره موافقه درلوده، نو د هند لویه وچه یې په دوو هېوادونو (هند او پاکستان) ووېشله.

د ۱۹۴۷ زېږیز کال د اګست په میاشت کې هند او پاکستان دواړو خپله خپلواکي ترلاسه کړه. محمدعلی جناح په دې نه و بریالی شوی چې تر خپلواکۍ وروسته مسلم لیګ د یو فعال او ګډوډ سیاسي ګوند په توګه وروزي، له همدې امله حالت ورځ په ورځ کړکېچن شو.

سیاستوالو نه یوازې د خپلو شخصي ګټو او واک ته د رسېدو لپاره فعالیت کاوه، بلکې د هېواد د ختیځو او لوېدیځو سیمه ییزو ولګیو خپلمنځي ډله یيزې سیالۍ او اختلافات د پاکستان د دولت د کمزورۍ یوه اساسي لامل شو. د کشمیر پر سر اختلافات لا د حالاتو خړ پرتیا لامل وګرځیدل او اقتصادي حالات یې لا نور هم کړکېچن او خراب شو.

خان عبدالغفار خان یو له هغو کسانو څخه و چې د نه تاوتریخوالي د خوځښت بنسټ یې کېښود او هم یوه پېژندل شوې سیاسي څېره او د هند د نیمې وچې یو ملي اتل و، چې د هند د خپلواکۍ په لاره کې د ښکیلاګرو د تېرې پر وړاندې مقاومت وکړ او یو مهمه او حیاتي ډنډه یې ترسره کړه. نوموړي د خپلې زمانې د نورو مشرانو لکه مهاتما ګاندي او محمد علي جناح په څېر د خپلو خلکو د وینښودو او د خلکو په یو موثقي کولو، د خپلواکۍ د ګټلو په لاره کې فعاله ونډه درلوده. هغه خپل ملي او تاریخي مسوولیت ترسره کړ.

د ختیځ پاکستان بېلتون:

محبیب الرحمن د بنگال د عوامي لیګ مشر په ۱۹۶۸ زېږیز کال د اوړي په موسم کې له ۳۵ نورو بنگالیو سره یوځای د ده په مشرۍ د ختیځ پاکستان په بېلو تورتون شو. یحیی خان او بوټو د محیب الرحمن پر هغه خوښښته اعتراض وکړ، چې د ختیځ لوري پر بېلو او خپلواکۍ یې ټینګار کاوه. د ملي مجلس فعالېدل چې د پلان له مخې باید د ۱۹۷۱

زیردیز کال د مارچ په میاشت کې پلي شوي وای وختپه پیل. تر دې پېښې وروسته مجیب الرحمن د اعتصاب اعلان وکړ او عوامي لیگ گوند د ختیځ پاکستان د حکومت د تر لاسه کولو هڅه وکړه. ولس مشر یحیی خان د مجیب الرحمن سره د خبرو اترو لپاره ختیځ پاکستان مرکز ډاکې ته لاړ. مجیب الرحمن داسې کس نه و چې په اسانۍ سره تسلیم شي. هغه د پاکستان د رامنځته کېدو په لومړۍ لسیزه کې د دوو ډموکراتیک حکومتونو پر مهال د کابینې وزیر و او له دې امله چې د ختیځ پاکستان د خپلواکۍ لپاره یې مبارزه کوله نو ځکه د پاکستان حکومت هغه بندي کړ.

یحیی خان په ۱۹۷۱ زېږدیز کال د مارچ په میاشت کې د هغې ستونزې په اړه چې مجلس ورسره مخامخ و، په دې هڅه کې شو چې د مجیب الرحمن د غوښتنې څخه لږ څه کم کړي، خو هېڅ یوه اړخ نه غوښتل چې خپل چانس له لاسه ورکړي. د مارچ په ۲۵ نېټه خبرې اترې پای ته ورسېدې.

یحیی خان تر خبرو اترو وروسته د مجیب الرحمن د بندي کولو امر ورکړ. مجیب الرحمن لوېدیځ پاکستان ته یوړل شو، یوه ورځ وروسته ختیځ پاکستان خپله خپلواکي اعلان کړه او دغه خپلواکه سیمه یې د **بنگله دېش** په نامه ونوموله. د پاکستان پوځ له لوېدیځ لوري د پاجون د ټکولو لپاره هوايي عملیات پیل کړل، په زرگونو بنگالیان ووژل شول او د لسو میلیونو په شمېر بنگالیان هغه ته کډوال شوه. د ۱۹۷۳ زېږدیز کال د جولای په پای کې د پاکستان ملي مجلس **بوټو** ته اجازه ورکړه چې د بنگله دېش خپلواکي په رسمیت وپېژني، په دې ډول د ۱۹۷۴ زېږدیز کال د فبرورۍ په میاشت کې د پاکستان دولت، بنگله دېش د خپلواک دولت په توګه په رسمیت وپېژانده.

وروسته له دې چې پاکستان په دوو هېوادونو یعنې پاکستان او بنگله دېش ووېشل شو، د دوه بېلو هېوادونو په توګه یې ځانګړې تګلارې غوره کړې. د یحیی خان له حکومت وروسته د پاکستان نور سیاسي مشران لکه **ایوب خان**، **ضیا الحق**، **بینظیر بوټو**، **نواز شریف**، **پرویز مشرف** او **اصف زرداری** یو په بل پسې واک ته ورسېدل او د پاکستان په سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ژوندانه کې فعال رول ولوباوه.

مهاتما گاندي او خان عبدالغفار خان

په ټولگي كې فعاليت:

زده كوونكي دي په دوو ډولو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي د پاكستان د خپلواكي په اړه خپل معلومات په ټولگي كې وړاندي او دويمه ډله دي د پاكستان د خپلواكي غوښتونكو وټلو خپرو په اړه خبري وكړي.

پوښتي:

- ۱ - پاكستان په كوم كال له برتانيا نه خپله خپلواكي ترلاسه كړه؟
- ۲ - د پاكستان هېواد له خو ايالتونو نه جوړ دى، نومونه يې واخلئ؟
- ۳ - د بنگله دېش هېواد ولې د پاكستان نه خپلواكي واخيسته؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده كوونكي دي له مشرانو څخه د پاكستان د تاريخ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دي په ټولگي كې وړاندي كړي.

ایا د ایران اسلامي جمهوري هېواد له تاریخ او موقعیت سره آشنا یاست؟

لکه چې پوهېږئ د ایران اسلامي جمهوریت د افغانستان یو گاونډی هېواد دی. ایران د اسیا په لویه وچه کې پروت دی. د خاورې پراخوالی یې له شپاړلس میلیونو اته څلوېښت زره کیلومتره مربعو څخه زیات دی. دوگړو شمېر یې شاوخوا اويا میلیونو ته رسېږي. د دې هېواد رسمي دین اسلام او ژبه یې فارسي ده.

ایران د پهلوي په پیر کې:

تر لومړۍ نړیوالې جگړې وروسته د ایران د سیاسي، ټولنيزي او اقتصادي وضعې خرابوالی، په روسیه کې د سوسیالیستي نظام ټینګښت، گاونډیو هېوادونو ته دې ډول افکارو پراختیا، له امانې څخه د ایران دوگړو ناخوښې او نهیلې او د احمدشاه قاجار په واکمنۍ کې د امنیت نشتوالی، د رضاخان پهلوي په مشرۍ کودتا ته لاره هواره کړه. کله چې رضاشاه پهلوي د انګرېزانو په مرسته د سلطنت پر ګدۍ کښېناست، نړۍ د دوو نړیوالو جگړو ترمنځ ښکېل وه. رضاشاه پهلوي د هېواد د ادارې او اقتصادي چارو د سمون لپاره یو پراخه ګګلازه تر ګار لاندې ونيوله. ایران یو واحد اداري نظام، منظم پوځ او پرمختللی بانکي او اقتصادي سیستم نه درلود. نړیوال حالات هم ښه نه وو. ایران د شمال له لوري د روسیې او د سویل له لوري د پورتیګالیانو لخوا محاصره و. بریتانیا هڅه کوله له ایران څخه د تسلط له لارې په هند او لیرې ختیځ نه ګټه واخلي. رضاشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال واکمن حاکم و، چې د هېواد ټولې چارې یې په خپله اداره کولې.

د رضاشاه د دورې مهم کارونه دا دي: د یو واحد او منظم پوځ جوړول، د قضایي سیستم نوي کول، د ټولنیزو او جرائي قوانینو ترتیبول، د وگړو د نفوس او احوالو د ساتنې د ادارې بنسټ ایښودل، د پېژندګلویۍ د پلارو وپېشل، د ملکیتونو د ثبت د ادارې بنسټ ایښودل، د ریل د پټلۍ، څڅول، د ټوکرانو د فابریکو جوړول، د ملي بانک بنسټ ایښودل، د پیسو چاپول، د کمیټو تاسیسول، د ښارونو جوړول، د تهران د پوهنتون بنسټ ایښودل او د هجري کلنيزي اېښودل، د شمسي کلنيزي استعمالول. له دې ټولو سره هم، ده په پوره استبدادي توګه سلطنت وکړ. د ده د سلطنت پر ځای د شمسي کلنيزي غوښتونکي زنداني او یا اعدام شول. د ښځو حجاب منع شو او دیني علماء وځورول شول. په پیر کې ډېر خپلواکي غوښتونکي زنداني او یا اعدام شول. د ښځو حجاب منع شو او دیني علماء وځورول شول. رضاشاه په ۱۳۲۰ لمریز کال د متحلینو تر حملي وروسته له پاچاهۍ گوښه شو او د هېواد حکومتي چارې یې خپل

زوی محمد رضا ته وسپارلي ، چي د سلطنت ځای ناستي و او خپله د سوېلي افریقا په لور ولاړ. محمد رضا شاه پهلوي د رضا شاه زوی د پهلوي کورنۍ دویم پاچا دی چي د پلار تر استعفا وروسته په رسمي توگه واک ته ورسېد.

محمد رضا شاه پهلوي

محمد رضا شاه د خپل سلطنت په لومړيو کلونو کي له ډېرو ستونزو او کرکېچونو سره مخامخ و، خو هغه بریالی شو چي ډېر مهمي چاري پیل کړي د بېلگي په توگه د تهران کنفرانس، د ټلویزیون د دستگه بنسټ ایښودل، د مرکزي بانک تاسیس، ولسي جرگي او ملي شورا ته د بنسټو ټاکلو حق، د بندونو جوړول، د گازو د پایونو جوړول، د روسیې او ایران او نورو هیوادو ترمنځ د ډیپلوماتیکو اړیکو پراخوالی او ټینګښت، د هسته یي تاسیساتو رامنځته کول او د موټر جوړونې د فابریکو بنسټ ایښودل یادولای شو. خو د لوېدیځ سره د هغه اړیکې، د ناهمهي سیاستونو بېلې کول او د سیاسي خپلواکۍ محدودول د ایران د روښانفکرو او روحانیانو د ناخوښۍ لامل شول. د هغه په دوره کي هم بندي ځاني په خپلواکۍ غوښتونکو ډکي وې او د هغوی اعدام او ځورونې جاري ساتل شوي وې چي په پای کي د ناخوښیو د دوام له امله په ۱۳۵۷ لمريز کال د جدي په میاشت کي د ایران خلکو پاڅون وکړ، محمد رضا شاه له واکه لیري او له خپلې ټولې کورنۍ سره مصر ته لاړ.

آیت الله سید روح الله خميني

د ایران د ۱۳۵۷ کال پاڅون چي د اسلامي پاڅون (انقلاب) په نامه هم یادېږي، د ایت الله خميني په مشرۍ او د ایران د ډېرو وگړو، سیاسي گوندونو او د ایران د عالمانو او روښانفکرو په گډون یو پاڅون و چي شاهي نظام یې رانسکور او د اسلامي جمهوري نظام د پلي کولو لپاره یې لاره هواره کړه. د ایران ځانکو د ۱۳۵۷ کال د غوښتي په میاشت کي د ټولواکونو په ترڅ کي په سلوکي د ۹۸ پرېکنده اکثریت د اسلامي جمهوري حکومت په توگه د خپل راتلونکي حکومتي نظام سره هوکړه وکړه. او د ایران حکومت په رسمي توگه د ایران په اسلامي جمهوري دولت بدل شو. د اسلامي پاڅون مشرانو له هرڅه دمخه پر درېو ټکو ټینګار کاوه، پر استبداد برلاسۍ، د بهرنیو دولتونو د لاس وهني مخنیوی او د بهرنیو فرهنگونو د تېریو پر وړاندې مقاومت. همداغه درې لاملونه وو، چي د گوندونو او بیلابیلو ډلو د یووالي لپاره یې مناسبه لاره برابره کړه او په دې ډول یې اسلامي پاڅون بریاته ورساوه.

آیت الله سید روح الله خميني د ایران مذهبي مشر له پنځلس کلنۍ جلا والي څخه وروسته بیرته ایران ته راستون شو او ابو الحسن بنی صدر د ایران د لومړي ولسمشر په توگه وټاکل شو. په ۱۳۶۸ لمريز کال کي امام خميني مړ او د څیره گانه جرگي، آیت الله خامنه ای د ایران د انقلاب مشر وټاکه.

په ټولگي کي فعالیت:

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دي د پهلوي د دورې د ټولنيزې او سياسي حالاتو او دويمه ډله دي د اسلامي انقلاب د لاملونو په اړه معلومات ورکړي.

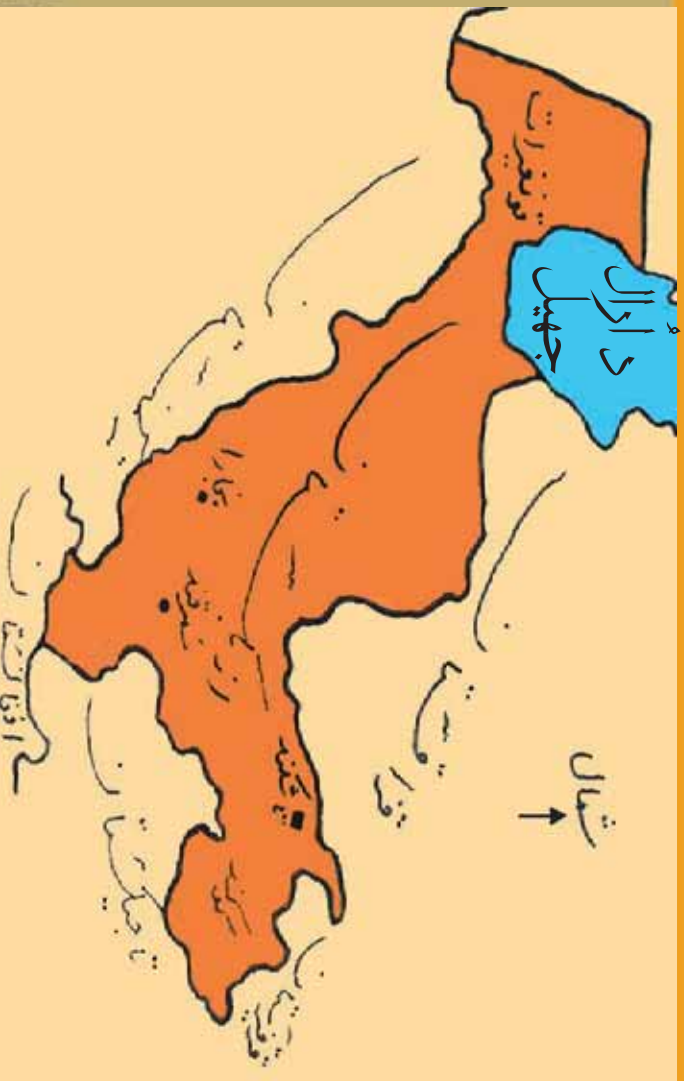
پوښتي:

- ۱- پهلوي کورنۍ څرنگه واک ته ورسېده؟
- ۲- د رضا شاه پهلوي مهم فعالیتونه په گوته کړي؟

د ټولگي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دي له خپلو مشرانو او لویانو څخه د اسلامي پاڅون د پېښېدو په اړه معلومات ترلاسه او بیا یې خپلو ټولگیزو لارو ته ووايي.

ايدا د ازبکستان هېواد په اړه معلومات لري؟

د ازبکستان جمهوریت یو له هغو هېوادونو څخه دی، چې له افغانستان سره ګډه پوله لري، په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاریخ په لنډه توګه ولولو.

د ازبکستان جمهوریت په مرکزي اسیا کې پروت دی او د افغانستان، تاجکستان، ترکمنستان، قرغیزستان او قزاقستان له هېوادونو سره ګډه پوله لري. د ازبکستان پلازمېنه د تاشکند ښار دی. د ازبکستان د ځمکې پراخوالی تر څلور سوه زره کیلومتره مربع څخه زیات دی. د وګړو شمیر یې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمیرنې له مخې څه دپاسه اوه ویشت میلیونه درې سوه زره کسو ته رسېږي. رسمي ژبه یې ازبکي او روسي ده. په لرغونو زمانو کې په ځانګړي ډول تر شپږمې زېږدیزې پېړۍ وروسته په ډېره کچه ترکي کوچیانو د مرکزي اسیا ابادو سیمو ته وکوچېدل او د فرغانې په صحرا کې استوګن شول، چې د وخت په تېرېدو سره، د هغه ځای اصلي اوسېدونکو هم ترکي عادتونه خپل کړل. ترکان په کلیو، بانډو او ښارونو کې استوګن شول، خو دې سیمې ته د ترکانو د مهاجرت د تاریخي بهیر پر خلاف، ګڼ شمېر خلکو د منځني اسیا په بیلابیلو برخو کې خپل پخوانی هويت وساته.

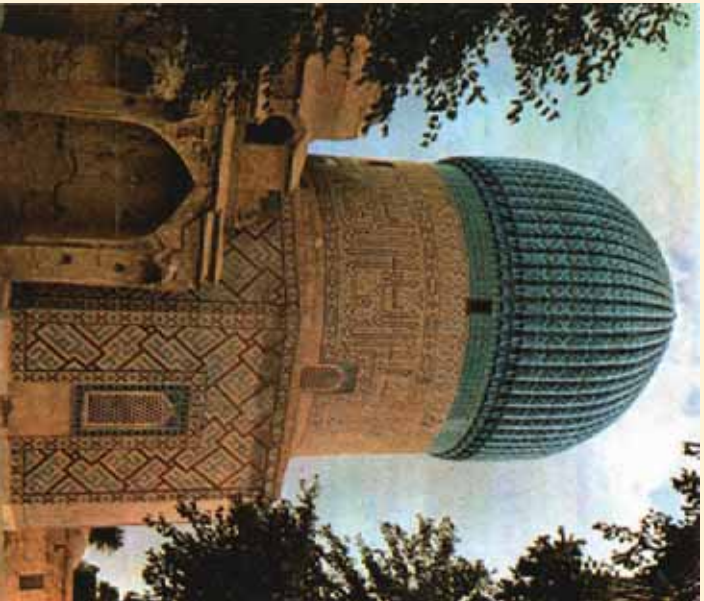
په لسمه زېږدیزې پېړۍ کې د اسلام په راتګ او خپرېدو سره، د اوسني ازبکستان سیمه د سامانیانو د قلمرو یوه برخه وه. د وخت په تېرېدو دغه سیمه په ترتیب سره د غزنویانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهانو، مغولانو، تیموریانو تر واکمنۍ لاندې راغله. په اوسني وخت کې ازبکستان یو خپلواک جمهوریت او ۱۲ ولایتونه لري چې دادې:

۱- تاشکند. ۲- اندیجان. ۳- بخارا. ۴- فرغانه. ۵- جیزګ. ۶- نمنګان. ۷- نوابي. ۸- قشقه دریا.

۹- سمرقند. ۱۰- سردريا. ۱۱- سرخان دريا. ۱۲- خوارزم. ۱۳- د قره قاليقستان خپلواکه جمهوريت. د ازبکستان هېواد د مسو، ډيرو سکرو او نفتوکانونه لري. د فولادو، نساجي او غذايي موادو د صنعت په توليد کې يې ډېر پرمختگ کړی دی.

د بخارا د خانانو تر ولکې لاندې وي. د بخارا او خوارزم خانان په کال ۱۸۶۶ کې د روسيې تر ولکې لاندې شول.

په روسيې کې د ۱۹۱۷ زېږديز د اکتوبر د مياشتې تر پاڅون وروسته، ازبکستان هم د روسيې له متحده سوسيالستي جمهوريتونو څخه وگڼل شو. د پخواني روسيې تر تجزيه کېدو وروسته ازبکستان هم په ۱۹۹۱ زېږديز کال کې خپله سياسي خپلواکي ترلاسه کړه او اسلام کرېموف يې د حکومت د مشر په توگه وپېژندل شو.

د امير تيمور گورگاني مقبره

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ازبکستان د ولايتونو او دويمه ډله دې د هغه هېواد د صنعت په اړه يو له بله پوښتنې وکړي.

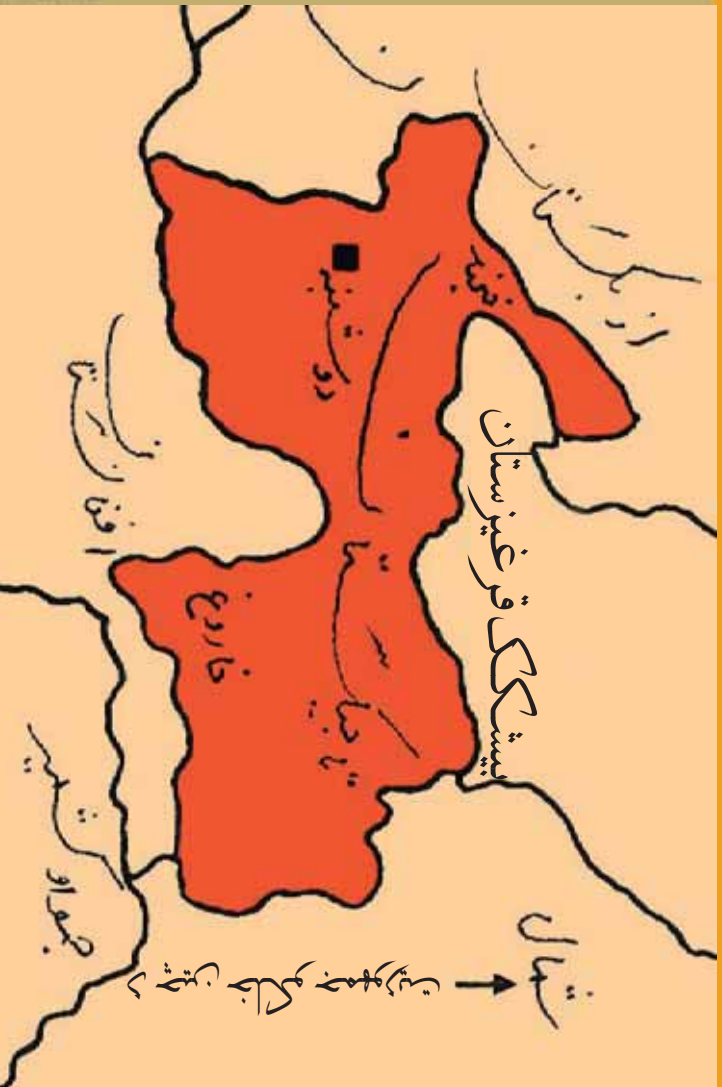
پوښتنې:

- ۱- ترکان څه وخت په مرکزي اسيا کې مېشت شول؟
- ۲- اوسنی ازبکستان څو ولايتونه لري؟
- ۳- د ازبکستان صنعتي توليدات په گوته کړئ؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د اکتوبر د مياشتې د پاڅون، او د اسلامي فرهنگ او تمدن د يوه مهم مرکز بخارا په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې ټولگيو ته واوروي.

ایا د تاجکستان له خلکو او تاریخ سره اشنا یاست؟

پوهېړۍ چې د شمال لور ته د تاجکستان جمهوریت زموږ له هېواد سره گډه پوله لري، په دې لوست کې به د تاجکستان تاریخ ته یوه لنډه کتنه وکړو.

تاجکستان داسې یو هېواد دی چې په مرکزي اسیا کې د افغانستان شمال ته پروت دی. پلازمېنه یې د دوشنبې ښار او رسمي ژبه یې تاجکي فارسي ده او روښي ژبه هم په سوډاګرۍ او حکومتي چارو کې کاروي. د پیسو واحد یې ساماني دی.

د پورتني نقشې په پام کې نیولو سره پوهېړۍ چې تاجکستان له کومو هېوادونو سره گډه پوله لري، د تاجکستان د خاورې پراخوالی یو سل او درې څلورینت زره کیلومتره مربع دی. د وګړو شمېر یې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اووه میلیونه او درې سوه زره تنو ته رسېږي.

د اوسني تاجکستان سیمه چې پخوا د سغد په نامه یادیده، د لومړي ډاږپوش په وخت کې د هخامنشیانو د امپراتورۍ د قلمرو یوه برخه ګڼل کېده. او د مقبوفې سکندر وروسته، د تاجکستان هېواد د سلوکي، پارتي، کوشاني او ساساني امپراتوریو یوه برخه وه. په ۷۱۵ زېږدیز کال د امویانو تر ولکې لاندې راغی او د تاجکستان خلک د اسلام سپېڅلي دین ته مخ راوړ. په لسمه زېږدیز پېړۍ کې د سامانیانو د قلمرو یوه برخه وه. او د سامانیانو د حکومت وروسته په ترتیب سره غوریانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغولانو، تیموریانو او ازبک واکمنو پر دې هېواد حکومت کړی دی.

په نوولسمه زېږدیز پېړۍ کې د تاجکستان شمال (خجند) د خوقند د خانانو سویلي سیمه یې د بخارا د خانانو یوه برخه ګڼل کېده. د بخارا خانان په ۱۸۶۶ زېږدیز کال او د خوقند خانان په ۱۸۶۸ زېږدیز کال کې د روسیې تر ولکې لاندې راغلل.

د اکتوبر د میاشتی د پاڅون وروسته، په ۱۹۲۸ زېږدیز کال کې د تاجکستان هېواد د روسیې متحده سوسیالیستي جمهوریتونو له ډلې یوه جمهوریت وگڼل شو، چې تر ۱۹۹۱ زېږدیز کال پورې یې د روسیې متحده جمهوریتونو د اتحاد غړیتوب درلود. د روسیې د سوسیالیستي نظام تر نسکورېدو وروسته یې په ۱۹۹۱ زېږدیز کال خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه.

د خپلواکۍ اخیستلو وروسته، د تاجکستان د دولت او د هغه اسلام پلوه مخالفینو ترمنځ کورنۍ جگړې پیل شوه چې د مخالفینو مشري د عبدالله نوري پر غاړه وه. په دې جگړو کې د پنځوس زره خلکو څخه زیات مړه او د اووه سوه زره کسانو زیات وگړي د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړ شول. چې په پایله کې د ملگرو ملتونو په منځگړیتوب د سولې تړون د ښکېلو ډلو ترمنځ لاسلیک شوه.

د تاجکستان هېواد درې ایالتونه او یوه خپلواکه سیمه لري چې عبارت دي له:

۱. د ختلان ولایت چې مرکزي برخې قرغان تپه دی.
 ۲. د سفد ولایت چې مرکزي خجند دی.
 ۳. د قرانگین ایالت چې مرکزي کافرهبان دی.
 ۴. د کوهستان بدخشان خپلواکه سیمه چې مرکزي خاروڅ دی.
- تاجکستان د پخواني شوروي اتحاد د جمهوریتونو له ډلې یو وروسته پاتې جمهوریت دی. د زیات شمیر خلکو دین یې اسلام دی. ازبکان، روسان او یوشمېر اوکرائیني، چینایي او قازقي وگړي هم په دې هېواد کې اوسېږي. د تاجکستان مهم صنایع یونینا او د سکورو ډیوروتولید دی.

د شاه اسماعیل مقبره

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ژبې او دویمه ډله دې د اسلام د تاریخ په اړه یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

- ۱- د نقشې پرمخ وښایاست چې د تاجکستان هېواد د منځنۍ اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
- ۲- د پخواني شوروي اتحاد تر نسکورېدو وروسته په تاجکستان کې کوم بدلونونه منځته راغلل؟
- ۳- کومو مشهورو کورنیو پر تاجکستان واکمني کړې ده؟

د ټولګي نه د باندني فعالیت:

زده کوونکي دې د اکتوبر د میاشتی د پاڅون او پر تاجکستان د هغه د اغېز په اړه له مشرانو نه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ووايي.

ایا د ترکمنستان له خلکو او تاریخ سره اشنا یاست؟

د ترکمنستان جمهوریت د افغانستان د گاونډیو هېوادونو له ډلې څخه دی. په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاریخ په لنډه ډول وڅېړو.

د ترکمنستان هېواد د هغو هېوادونو له ډلې دی چې په دې وروستیو وختونو کې یې له پخوانۍ روسیې نه خپلواکي ترلاسه کړي ده. اوس نشته ته وگورئ او د ترکمنستان گاونډي هېوادونه وښایاست.

د دې هېواد د خلکو دین اسلام او ژبه یې ترکمني او روسیې ده. د ترکمنستان د خاورې پراخوالی ۱۰۰۴۸۸ کیلومتره مربع دی. د وگړو شمېر یې د ۲۰۰۶ کال د سرشمېرنې له مخې تر پنځه میلیونو نه او اوه سوه زرو کسو زیات دی. ۷۲ په سلو کې وگړي یې په ترکمني ژبه خبرې کوي او نږدې ۹۰ په سلو کې وگړي یې ترکمنان دي. یو شمېر روسان، ازبکان او قزاقان هم په دې هېواد کې مېشت دي.

ترکمنستان له اقتصادي اړخه د ودې او پرمختګ په لور گام اخلی. د پنبې، نفتو او گازو د صنعت په تولید کې مخکې دی او د نړۍ یو پر درېمه برخه گاز لري، یوازې د گازو د تولید او روسیې، اوکراین او یو شمېر نورو هېوادونو ته د صادراتو له لارې ډېر زیات عاید ترلاسه کوي.

د ترکمنستان جمهوریت د ۱۹۹۱ زېږدیز کال د اکتوبر په میاشت کې د ټول پوښتنې په پایله کې خپله سیاسي خپلواکي اعلان کړه. نوی اساسي قانون یې په ۱۹۹۲ زېږدیز کال د ترکمنستان د مجلس لخوا تصویب شو. د نوي اساسي قانون پر بنسټ، ترکمنستان یو جمهوري نظام لرونکی هېواد دی. په دې هېواد کې ولسمشر صلاحیت لري، چې د قضایه او اجرائیه قواوو مسوولین او هم د مجلس د ټولټاکنو نوماندان وټاکي. د ترکمنستان

د اساسي قانون پر بنسټ ولسمشر، د وزيرانو د شورا مشر هم دی. په بهرني سياست کې، ترکمنستان هغه هېواد دی چې دناپېلتوب دريځ يې غوره کړی دی. د ترکمنستان دغه دريځ په ۱۹۹۵ زېږيز کال د ملاګرو ملتونو د عمومي مجلس له خوا تصويب شو.

ترکمنستان نړۍ ته د اسيا په دغې پېچلې سيمې کې له پرمختګ سره يوځای د سولې او کړاۍ وړانديز کړی دی. د ناپېلتوب د دريځ تر تصويب وروسته په نړيواله ټولنه کې د ترکمنستان د ملي ګټو ستراتيژيک موضوعات حل کړی شول. د دوسمر دولسمه د دغه هېواد د ملي ورځې په توګه ټاکل شوي ده.

ترکمنستان د سيمه یيزو همکاريو فعاله

پراختياوو ته ژمن دی، چې دا کار يې د ايکو دسازمان په فعاليتونو کې ليدلای شو. د ايکو غړي هېوادونه چې څه دپاسه ۳۱۰ ميليونه وګړي لري، په نړيوالو اړيکو کې يې د يوې اغېزناکې ادارې په توګه ځان څرګند کړی دی، چې دا کار د ځانګړو تاريخي او فرهنگي ځانګړتياوو په لرلو سره د نوي سيمه یيزې ټولني د رامنځته کېدو نښه ده.

د ترکمنستان د ولسي جرګې ودانۍ

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دي د ترکمنستان د موقعيت او دويمه دي د ترکمنستان د ژبو او نورو مېشتو ملتونو په اړه خپل معلومات ټولګيالو ته وړاندې کړي.

پوښتني:

- ۱- د ترکمنستان هېواد د اسيا په کومه برخه کې پروت دی؟
- ۲- د ترکمنستان هېواد په کوم کال کې خپلواکي ترلاسه کړه؟
- ۳- د ترکمنستان هېواد ملاګرو ملتونو ته دکومې نظريې وړانديز وکړ؟

د ټولګي نه د باندي فعاليت:

زده کوونکي دي د ترکمنستان د طبيعي زېرمو په اړه له مشرانو څخه پوښتني وکړي او راتول شوي معلومات دي په ټولګي کې وويلي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**